

Bouwen langs de Oude Rijn

Een Merovingische gebouwstructuur langs de Oude Rijn
in Oegstgeest

Sven Baas

The image shows an archaeological excavation site in Oegstgeest, Netherlands. In the foreground, several rectangular pits are dug into the earth, each containing a red and white surveying pole. These poles mark the locations of the foundations of a Merovingian building structure. The ground is a mix of grey soil and gravel. In the background, there are modern residential buildings with orange and white facades and dark roofs. A person in an orange shirt is visible on the left side of the site. The sky is clear and blue.

Omslag illustratie:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=149659561770893&set=a.145929955477187.32295.145253888878127&type=3&theater>

Bouwen langs de Oude Rijn

**Een Merovingische gebouwstructuur langs de Oude Rijn
in Oegstgeest**

**Auteur: Sven Baas
Studentnummer s1028553
Cursus: Bachelor Scriptie
Begeleider: Jasper de Bruin
Specialisatie: Noordwest Europa
Universiteit Leiden, Faculteit der Archeologie
Versie 1, 13 Juni 2013**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Introductie	6
1.2 Onderzoeksvragen	7
1.3 Opzet	9
2. Zuid-Holland in de Merovingische periode	10
2.1 Introductie	10
2.2 Zuid-Holland in de Merovingische periode	10
2.3 Nederland in de Merovingische periode	10
2.4 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.5 Locatiekeuze	13
3. Onderzoek geschiedenis	15
3.1 Inleiding	15
3.2 De vondst van de nederzetting	15
4. De structuur	23
4.1 Introductie	23
4.2 Structuur 1	24
4.3 Methode Theuws	28
4.4 Overige sporen	31
5. Aardewerk	32
5.1 Introductie	32
5.2 Baksels	32
5.3 Datering	33
5.4 Aardewerk uit structuur 1	34
6. Conclusie	36
Samenvatting	38
Summary	38
Lijst van afkortingen	39
Referenties	40
Lijst van afbeeldingen	42

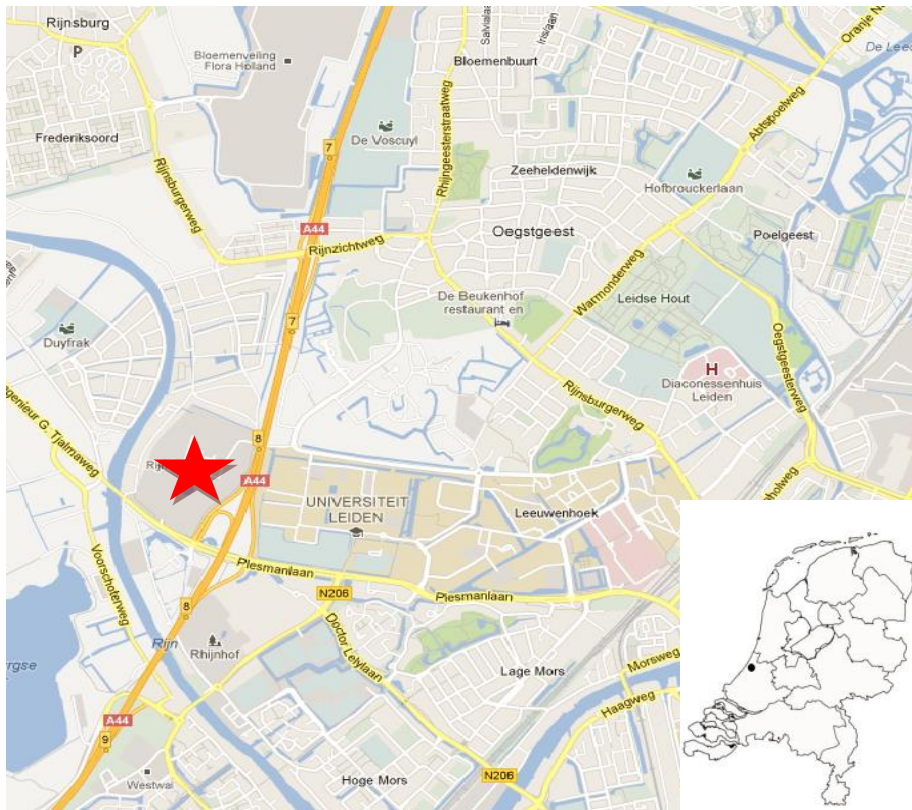
Lijst van tabellen	43
Bijlage 1	44
Bijlage 2	45
Bijlage 3	46
Bijlage 4	49
Bijlage 5	50

1. Inleiding

1.1 Introductie

Na de vondst van twee zilveren munten, zogeheten *sceatta*'s, daterend tussen 650 en 755¹, bij werkzaamheden bij een afslag van de A44, werd in 1991 een kleine noodopgraving uitgevoerd in het wegcunet van een fietspad. Er werden een aantal grondsporen aangetroffen die, aan de hand van het geborgen aardewerk, in de Merovingische periode (480-750) gedateerd konden worden. Door deze vondsten werd dit deel van het terrein in ARCHIS aangemerkt met een hoge archeologische verwachting (Hemminga en Hamburg 2006, 9).

De site werd gevonden in het plangebied Nieuw-Rhijneest Zuid gelegen op de noordoever van de Oude Rijn, in het zuidwesten van de gemeente Oegstgeest (Afbeelding 1).

Afbeelding 1.1: Locatie opgraving

¹Alle dateringen zijn na Christus tenzij anders vermeld.

Vanwege bouwplannen voor studentenwoningen op deze locatie voerden RAAP en ADC een booronderzoek uit om de omvang van de nederzetting te bepalen (De Boer en van der Heijden 2003, 7). In 2004 en 2005 werd het terrein door ArchOL BV onderzocht door middel van proefsleuven (Hemminga en Hamburg 2006, 7). Dit onderzoek werd deels uitgebreid tot een opgraving. Hieruit bleek dat de nederzetting goed geconserveerd was en een gebied van 10 hectare besloeg. In 2009 vonden aanvullende opgravingen plaats door het ADC (Jezeer 2011, 9) en de Universiteit Leiden (Dijkstra 2011, 134).

Sinds 2009 wordt er jaarlijks opgegraven door de Universiteit Leiden. De opgraving wordt gelijk gebruikt voor het opleiden van studenten in het veldwerk. Uit de opgravingscampagnes van de afgelopen jaren blijkt dat de nederzetting zich nog verder uitstrekt dan in 2009 werd aangenomen. Zo werd in 2011 een deel van de nederzetting gevonden, dat zich verder in westelijke richting uitstreekte dan aangenomen werd.

De nederzetting ligt op de oever van de Rijn en langs enkele zijgeulen. De erven grensden aan de Rijn. Vondsten binnen de nederzetting wijzen erop dat de nederzetting betrokken was bij de handel in de regio, maar ook bij de handel met het Rijngebied in Duitsland (Dijkstra 2011, 134-137). Het is nog niet duidelijk wat voor rol de nederzetting speelde in het handelsnetwerk en hoeveel invloed de nederzetting had in de handelscontacten.

Tijdens opgravingswerkzaamheden in 2011 werd een structuur (structuur 1) aangetroffen die wellicht kan helpen met het beantwoorden van deze vraag. Structuur 1 stond dicht op de oever van de Rijn. Men kan zich afvragen of het hier gaat om een woonhuis, omdat de woonhuizen in Oegstgeest over het algemeen een stuk verder van de oever liggen op de hoger gelegen delen van het terrein. Bovendien zijn de paalsporen van structuur 1 opvallend diep. Wellicht heeft het gebouw veel gewicht moeten dragen waarbij gedacht kan worden aan de opslag van goederen. Vondsten binnen de nederzetting duiden op handelscontacten, maar verder zijn er weinige concrete aanwijzingen voor handel op grote schaal binnen de site.

1.2 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is: Wat is de datering en functie van structuur 1? Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen opgesteld. Allereerst is het van belang om een datering vast te stellen voor structuur 1. Dit zal gedaan worden aan

de hand van het aardewerk dat gevonden is in en rond structuur 1. Het aardewerk wordt in deze scriptie apart behandeld. De eerste deelvraag is aldus:

- Kan structuur 1 aan de hand van aardewerk gedateerd worden en wat is deze datering?

Daarnaast is het belangrijk om een functie aan structuur 1 toe te schrijven. Dit zal eveneens op basis van het aardewerk gedaan worden. Daarvoor zal het echter wel van belang zijn om te bepalen wat voor aardewerk verwacht wordt bij een woonhuis en bij de opslag van goederen. De tweede deelvraag luidt:

- Kan aan de hand van het aardewerk een functie worden toegeschreven aan structuur 1?

Recentelijk is een methode ontwikkeld om structuren beter en eenduidiger te kunnen beschrijven (Theuws in voorbereiding). Deze methode zal hier toegepast worden op structuur 1. Op deze manier wordt gekeken of de methode ook in Oegstgeest toepasbaar is en of deze methode in het vervolg als standaard gebruikt kan worden voor alle structuren die in Oegstgeest gevonden worden. Hierbij horen de derde en vierde deelvraag:

- Is het mogelijk om de methode van Theuws toe te passen op structuur 1?
- Kan een aanbeveling gedaan worden of deze methode als standaard gebruikt kan worden in Oegstgeest Nieuw-Rhijngest Zuid?

Rond structuur 1 zijn nog veel andere sporen gevonden waaronder beschoeiingen, waterputten, stakenrijen en greppels. Geprobeerd zal worden om een reconstructie te maken van het erf waar de structuur op staat. Hiervoor is het nodig om deze andere sporen zo goed mogelijk te dateren. Van de beschoeiingen en waterputten zijn nog geen dendrochronologische dateringen, dus ook deze sporen zullen door middel van het gevonden aardewerk gedateerd moeten worden. Om dit niet te veel werk te maken voor een bachelorscriptie zal er eerst goed gekeken moeten worden naar welke sporen eventueel iets aan het verhaal toe kunnen voegen. Hier uit komen de laatste deelvragen voort:

- Is het mogelijk om de overige sporen te dateren?
- Is het mogelijk om een indeling van het erf te reconstrueren aan de hand van de overige sporen?

1.3 Opzet

Zoals gesteld, is het doel van dit onderzoek om de functie te bepalen van structuur 1. Mogelijk draagt dit bij aan de algehele kennis over de nederzetting die op de oever van de Oude Rijn is gevonden. Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen die in de inleiding gesteld zijn, zal uitgebreid onderzoek gedaan moeten worden naar het gevonden aardewerk en de gevonden sporen en structuren. In het volgende hoofdstuk zal de Merovingische periode, de landschappelijke ontwikkeling en de locatiekeuze van de nederzetting besproken worden. In het derde hoofdstuk komt de onderzoeksgeschiedenis van de nederzetting in Oegstgeest aan bod. In het vierde hoofdstuk staan structuur 1 en de overige sporen rond de structuur centraal. Wellicht kan de erfindeling gereconstrueerd worden. Daarnaast zal in dit hoofdstuk ook de methode van Frans Theuws voor het beschrijven van structuren aan bod komen. In het vijfde hoofdstuk zal het aardewerkcomplex bekeken worden voor de datering van structuur 1. Afgesloten wordt met een conclusie.

2. Zuid-Holland in de Merovingische periode

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk zal de situatie in de Merovingische periode (480-750) in Zuid-Holland beschreven worden. De Merovingische periode is genoemd naar de Frankische koning Merovech. Daarnaast wordt ingegaan op de landschappelijke ontwikkeling en de locatiekeuze van de nederzetting in Oegstgeest.

2.2 Zuid Holland in de Merovingische periode

Na het verdwijnen van het Romeinse gezag in Gallië vochten een aantal stammen om de macht in deze regio. Uiteindelijk verzamelde Clovis, de zoon van de Frankische leider Childeric, een leger dat groot genoeg was om de controle te krijgen in het grootste deel van Gallië (Bachrach 1972, 3-4). Vanaf dan begint de Merovingische periode in Europa. De Merovingische koningen, met Clovis als eerste koning, regeren van ongeveer 450-720, waarna Pepijn de Korte aan de macht komt en de Karolingische dynastie begint (Bachrach 1972 3-8).

Vanaf het einde van de 1^e eeuw tot de in 3^e eeuw na Chr. is er sprake van een rustige politieke situatie in Zuid-Holland. Dit veranderd echter in de tweede helft van de 3^e eeuw. Vanaf dan loopt de bewoning sterk terug. De belangrijkste reden hiervoor is de desintegratie van het Romeinse Rijk. De bevolkingsgrootte liep terug tot een niveau waarop ze niet archeologisch herkenbaar meer was. Dit wordt een bewoningsminimum genoemd. Deze onherkenbaarheid is ook deels te wijten aan onze beperkte archeologische kennis van deze periode. Daarbij is het problematisch om het vondstmateriaal dat wel bekend is uit de 3^e en 4^e eeuw goed te dateren (Dijkstra 2011 71-74).

Aanvankelijk werd de terugloop van de bevolking voornamelijk toegeschreven aan de 'Duinkerken II-transgressiefase'. In deze fase heeft vernatting opgetreden in het kustgebied. Echter; ook op de hoger gelegen delen liep de bevolkingsomvang terug. Er moet dus een andere verklaring zijn voor het afnemen van de bevolkingsgrootte (Dijkstra 2011 70). Sociaal-economische en militair-politieke factoren zullen vermoedelijk de belangrijkste reden zijn geweest om het gebied te verlaten. Door overproductie wordt de grond dusdanig uitgeput dat het moeilijk werd om in de regio nog voldoende voedsel te verbouwen. Daarnaast nam de inflatie toe. Dit alles leidde tot de inkrimping van de

bevolking (Groenman- Van Waateringe 1983). Ook ontstonden er conflicten tussen stammen door migraties. Deze conflicten leidden tot plunderingen en invallen. Deze factoren droegen allemaal bij aan het omver vallen van het Romeinse gezag en daarmee de afname van de bevolking (Gerrets 2010 160-163). Op basis van schattingen van het aantal vindplaatsen uit de laat-Romeinse tijd wordt er uitgegaan van een bevolkingsafname van 90%. Er is geen sprake van een volledig bewoningshiaat, maar er kan wel gesproken worden over een discontinuïteit in de bewoning zoals bijvoorbeeld aangetoond in Noord-Nederland (Bazelmans 2000 41-52).

Op basis van het aardewerk uit grafvelden werd het einde van het bewoningsminimum in het Zuid-Hollandse kustgebied lange tijd gesteld op het einde van de 6^e eeuw. Een datering, van een deel uit deze groep grafvelden, in de 5^e eeuw op basis van het ‘Angelsaksisch’ aardewerk is vaak problematisch, omdat importaardewerk uit deze periode ontbreekt in de graven. Echter tijdens de uitwerking van vondsten uit het depot van het RMO en van recente opgravingen zijn vindplaatsen aan het licht gekomen met aardewerk uit de 5^e en vroege 6^e eeuw. Het betreft kleine hoeveelheden ruwwandig aardewerk die voortbouwen op vormen uit de Romeinse tijd. Ook in Oegstgeest zijn randen aangetroffen die wijzen op een start van de bewoning in de 5^e of 6^e eeuw (Dijkstra 2011, 84-86).

De bewoning in de Merovingische periode is gevestigd op dezelfde plaatsen als in de Romeinse tijd. De vindplaatsen concentreren zich rond mondingsgebieden van de Rijn en Maas en de stroomrug van de Oude Rijn. Maar ook verder landinwaarts op de strandwallen is bewoning aanwezig (Dijkstra 2011, 84-88).

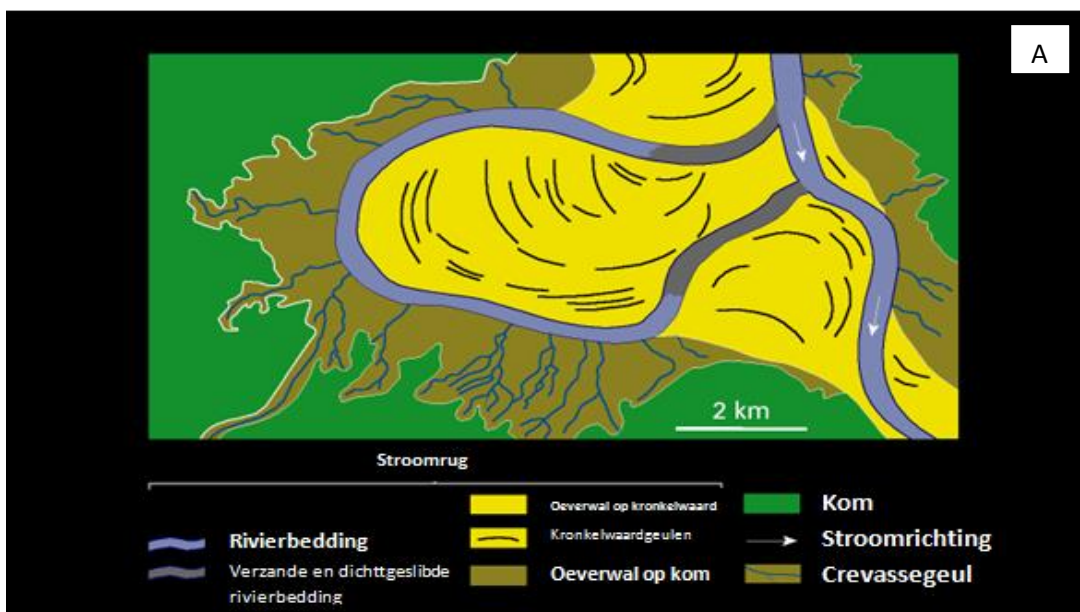
Op basis van opgravingen kon vastgesteld worden dat de nederzettingen over het algemeen bestonden uit drie tot vijf gelijktijdige boerderijen. Er wordt geschat dat er ongeveer vijf tot acht personen woonden in een boerderij. Mogelijk leefden er in sommige boerderijen zelfs tot tien personen. De bevolkingsomvang van een nederzetting was aldus gemiddeld tussen de dertig en vijftig personen (Dijkstra 2011, 98).

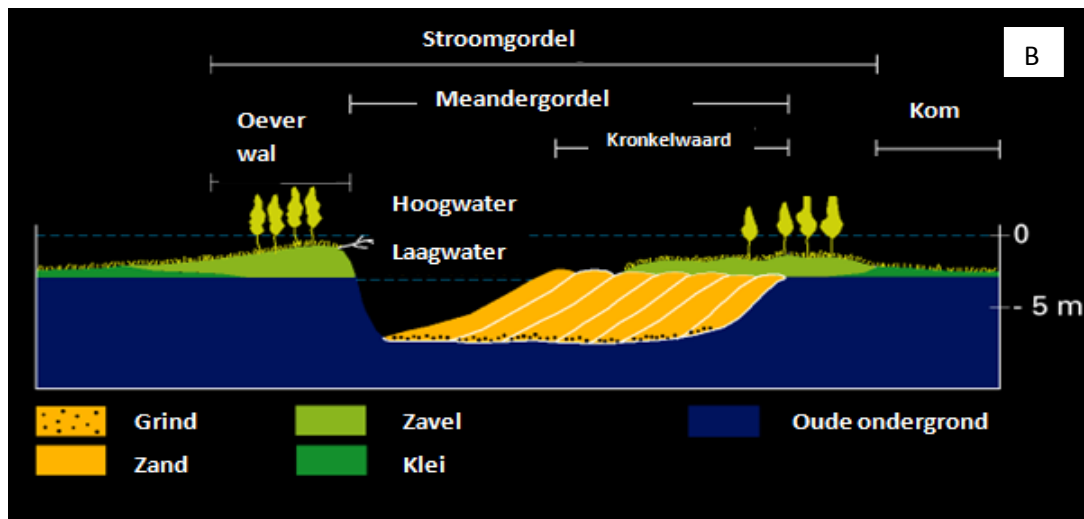
2.3 Landschappelijke ontwikkeling

Door de uitbreiding van het landijs in het Saalien werden de Maas en de Rijn gedwongen om hun noordelijke loop naar het westen te verleggen. Sindsdien is dit de loop van de Maas en de Rijn. In het warmere Bølling-Allerød interstadiaal (13.000-11.000 jaar geleden) veranderen de vlechtende rivieren in meanderende rivieren. Vlechtende rivieren

hebben een hoge stroomsnelheid. Hierdoor wordt veelal grof sediment overal in de rivier afgezet. In meanderende rivieren is alleen in de buitenbocht de stroomsnelheid hoog. Als gevolg hiervan wordt in de binnenbocht ook fijn sediment afgezet. Ze veranderen kort terug in vlechtende rivieren in het Jonge Drias stadiaal (11.000-10.000 jaar geleden). Dit zorgde ervoor, in combinatie met een droge winderige perioden, dat er rivierduinformatie op kon treden. Deze rivierduinen, zogeheten donken, vormen hoger gelegen delen in het landschap. De Holocene (11.000 jaar geleden tot heden) afzettingen van de Rijn en Maas aan de kust hebben in twee hoofdperiodes van transgressie plaatsgevonden: tijdens het Atlantic (8000-5000 jaar geleden) en tijdens het Subatlantic (3000 jaar geleden tot het heden; Berendsen & Stouthamer 2001, 21-25). Alle Holocene rivierafzettingen binnen Nederland behoren tot de Formatie van Echteld (Jezeer 2011, 17).

De Oude Rijn was vanaf ongeveer 5000 jaar geleden de meest belangrijke tak van de Rijn. Voor een meanderende rivier is de Oude Rijn zeer lang actief geweest (Jezeer 2011, 19). Bij een meanderende rivier is de stroomsnelheid in de binnenbocht laag en in de buitenbocht hoog. Hierdoor wordt in de binnenbocht sediment afgezet, terwijl in de buitenbocht de oever erodeert. Als gevolg hiervan verlegt de rivier regelmatig zijn loop. Daarnaast treedt de rivier regelmatig buiten zijn oevers, waardoor een oeverwal ontstaat. Deze oeverwal is een hoger gelegen rug in het landschap. Achter de oeverwal ontstaat een komgebied dat ook ten tijde van laag water zeer nat is (Afbeelding 2.1a en 2.1b; Nichols 2009, 134-135).

Afbeelding 2.1 : Kaartje (A) en doorsnede (B) van een meanderende rivier (Naar: Berendsen en Stouthamer, 2001, 03.04a/b).

Nabij de monding van de rivier was de invloed van de zee erg groot. De instroom van zout water zorgde voor opstuwing in de rivier. Met name bij hoog water was deze invloed sterk, omdat het rivierwater niet direct kon wegstromen naar zee. Tijdens hoogwater kon de druk op de oeverwallen dusdanig toenemen dat deze doorbraken. Op deze manier werd een crevasse gevormd. Tijdens de lange periode van activiteit van de Oude Rijn zijn er ook perioden waarin de loop minder actief was. Tijdens deze rustige periodes, die grofweg tussen 1600 en 1000 v. Chr., 250 v. Chr. en 250 n. Chr. en tussen de 4^e en de 8^e eeuw geplaatst kunnen worden, waren de oeverwallen zeer geschikt voor bewoning. (Jezeer 2011, 17-19).

Naast deze natuurlijke processen werd de rivier ook beïnvloed door menselijk handelen. De mens is de afgelopen 200.000 jaar aanwezig geweest in de Rijn en Maas delta. Echter, tot het Neolithicum is de invloed van de mens op het landschap zeer klein geweest. De Oude Rijn was voor het grootste gedeelte van de Romeinse tijd (50 v. Chr. – 400) de noordelijke grens van het Romeinse Rijk (Berendsen & Stouthamer 2001, 25-26). Naar alle waarschijnlijkheid heeft het Romeinse militaire apparaat in de loop van de rivier ingegrepen. Desalniettemin nam het debiet van de Oude Rijn langzaam af door het ontstaan van nieuwe geulen. Pas in de 9^e eeuw nam het debiet weer toe. De rivier verloor na de afdamming van de Oude Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1112 zijn debiet (Jezeer 2011, 19).

2.4 Locatiekeuze

De nederzetting bij Oegstgeest ligt op de oever van de Oude Rijn. De locatie van de nederzetting is een bewuste keuze. De site lag op een tweetal ruggen ontstaan door

kronkelwaardafzettingen. Kronkelwaarden ontstaan in de binnenbocht van een meanderende rivier doordat de rivier hier sediment afzet (afbeelding 2.1B). Deze ruggen zijn zeer geschikt om op te wonen, omdat ze hogere delen in het landschap zijn. Onder invloed van stuwing vanuit zee is een stelsel van crevassegeulen ontstaan vóór de Merovingische Periode. Tussen de twee ruggen ligt depressie die nat is geweest. Ter ontwatering van de depressie zijn greppels gegraven (Dijkstra 2011, 134).

Naast de gunstige omstandigheden vanwege de hoger gelegen delen in het landschap speelde de Oude Rijn ook een rol in de locatiekeuze van de nederzetting bij Oegstgeest. In de nabijheid van water bevindt zich vaak vruchtbare grond die geschikt is voor landbouw en/of het weiden van vee.

Ook was de Oude Rijn een belangrijke vaarroute. Via de Oude Rijn vond handel plaats met Duitsland en mogelijk ook met Engeland. Een groot deel van de importen in het mondingsgebied van de Rijn kwam uit het Frankische achterland (Dijkstra 2011, 308). Op basis van vondsten kan aangenomen worden dat er in Oegstgeest handel plaatsvond. Er zijn resten gevonden van het bewerken van barnsteen, leer en het vervaardigen van kralen (Dijkstra 2011, 136). Ook bestaat vaak 80-100% van het aardewerk in de Merovingische nederzettingen in West-Nederland uit gedraaid aardewerk afkomstig uit Duitsland. Dit gaat ook op voor de nederzetting in Oegstgeest (Jezeer 2011, 46).

De plek waar de site gevonden is, is een optimale plek voor de stichting van een nederzetting. De locatie ligt hoog en droog, er is vruchtbaar land nabij en de Rijn bood mogelijkheden tot handel.

3. Onderzoek geschiedenis

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal besproken worden, wat voor onderzoek er heeft plaatsgevonden in Oegstgeest en wat er bekend is van de nederzetting.

3.2 De vondst van de nederzetting

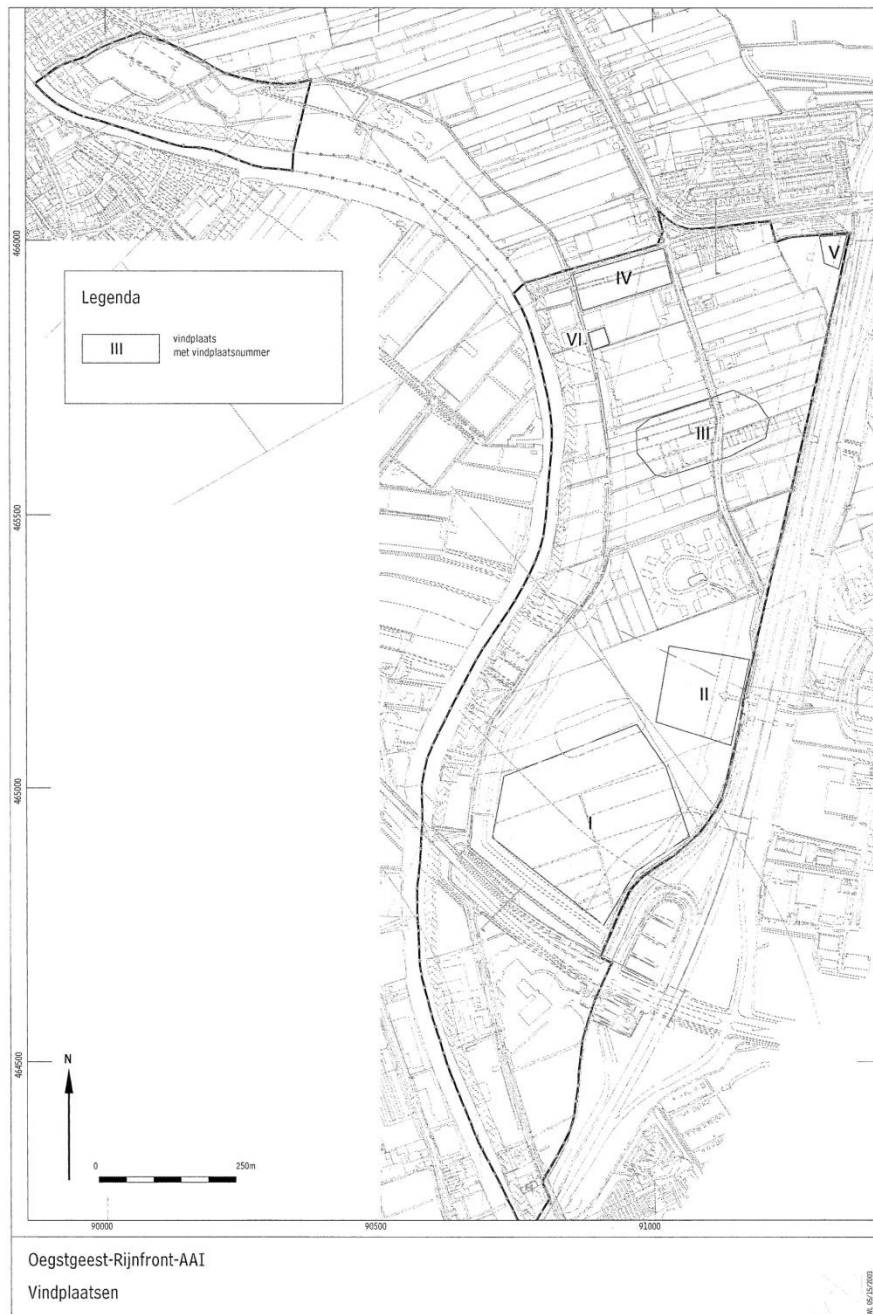
Noodopgraving

In 1990 werden twee zilveren *sceatta*'s, munten, daterend tussen 650 en 755, gevonden bij werkzaamheden. Tijdens een kleinschalig noodonderzoek bij de aanleg van een cunet voor een fietspad vlakbij de vindplaats van de *sceatta*'s werden in 1991 nederzettingssporen gevonden uit de Merovingische Periode (Dijkstra 2011, 134). Onder deze grondsporen bevond zich een grote kuil met een diameter van 120 cm. De diepte van de kuil bedroeg bijna 100 cm. Uit deze kuil kwam een grote hoeveelheid vondstmateriaal. Het aardewerk uit deze kuil is Merovingisch en valt te dateren rond 600 (De Boer & van der Heijden 2003, 12). Naast dit aardewerk is er ook veel metaalslak gevonden. Hierdoor komt het beeld naar voren van een nederzetting waar op grote schaal metaal is geproduceerd. Dusdanig grote hoeveelheden duiden op handel, omdat de productie de lokale vraag van dit soort producten overstijgt. Op basis van dit onderzoek is een deel van het terrein geregistreerd in ARCHIS als een gebied met een 'hoge archeologische waarde'.

Booronderzoek

Vanwege de bouwplannen voor studentenwoningen en een nieuwbouwwijk is op het terrein door RAAP en het ADC een vooronderzoek gedaan om de omvang van de nederzetting te bepalen. Naast een booronderzoek is het terrein ook onderzocht door middel van een veldkartering. In totaal is op circa 46 hectare onderzoek gedaan. In dit gebied zijn in totaal 230 boringen gezet (De Boer & van der Heijden 2003, 13-14). Op basis van deze boringen zijn zes mogelijke vindplaatsen aangemerkt (Afbeelding 3.1). De meeste van deze vindplaatsen wijzen op resten uit de Volle Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Echter, op één plek op het terrein duidt de verspreiding van vondstmateriaal in de boringen op een nederzetting uit de Vroege Middeleeuwen. De grote verspreiding duidt

op een relatief grote nederzetting die waarschijnlijk meer dan één erf met bijgebouwen omvat (De Boer & van der Heijden 2003, 21-22).

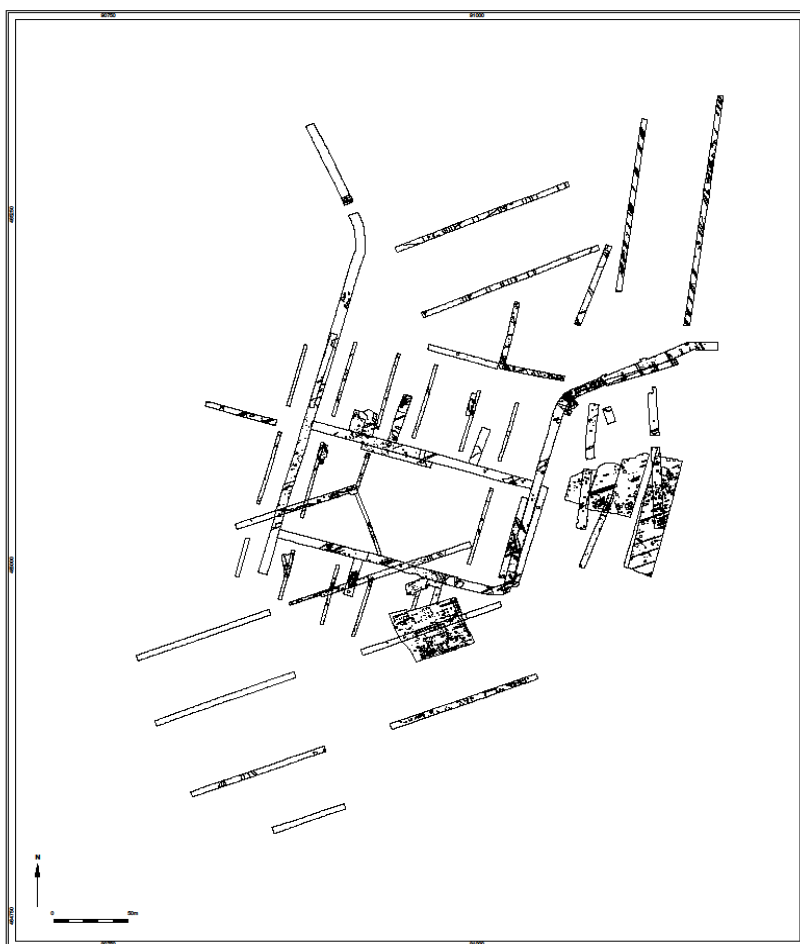

Afbeelding 3.1: Overzicht van de vindplaatsen aangemerkt door het ADC (de Boer & van der Heijden, 2003, afb. 9).

Opgravingen

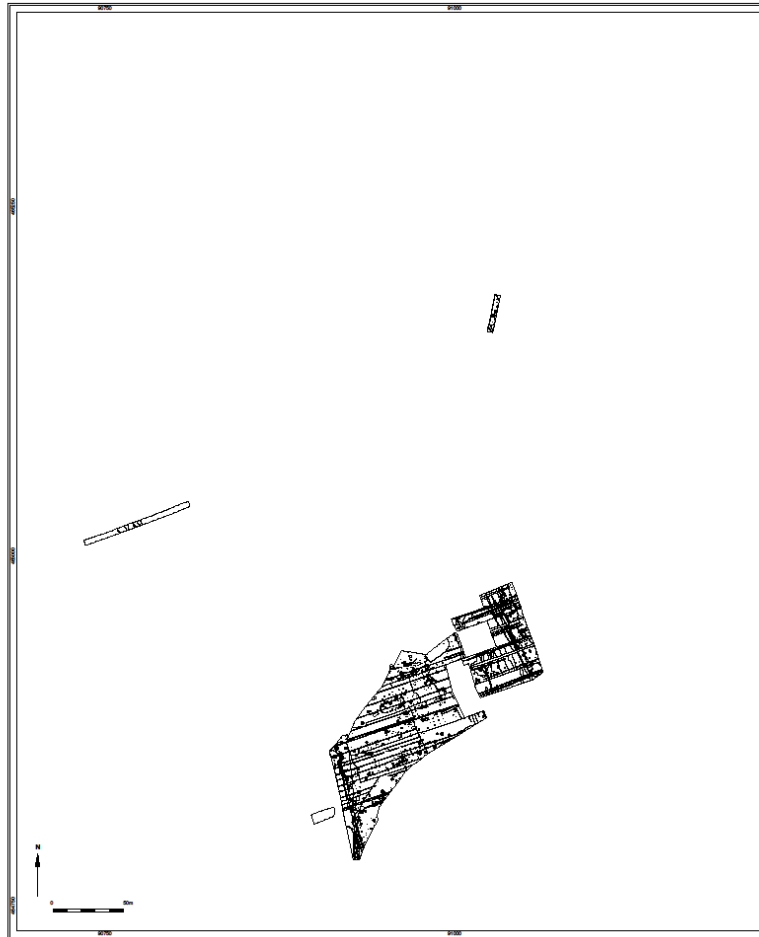
Na dit booronderzoek van RAAP en het ADC is vanwege de bouw van barakkencomplex ten behoeve van studentenhuysvesting een inventariserend veldonderzoek (IVO) gedaan door ArchOL BV (Afbeelding 3.2). Dit IVO is deels uitgebreid tot een definitieve opgraving (DO).

Het IVO toonde aan dat er een nagenoeg onverstoorte vroegmiddeleeuwse nederzetting binnen het plangebied ligt. De sporen strekten zich in ieder geval uit in noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting. Op basis van deze resultaten werden de

Afbeelding 3.2: Alle sporenkaart van het IVO en DO uitgevoerd door Archol Bv.

bouwplannen voor het barakkencomplex aangepast. Hierdoor kwamen een aantal huisplattegronden binnen het plangebied te liggen en konden deze volledig opgegraven worden (Hemminga & Hamburg 2006, 7-8). Uit het onderzoek dat door ArchOL BV is uitgevoerd komt naar voren dat de nederzetting groter was dan aanvankelijk aangenomen. De boringen die zijn gedaan door RAAP en het ADC bleken geen goed beeld te geven van de archeologie in dit gebied. Dit werd vooral veroorzaakt door aan de afwezigheid van een vondstlaag binnen de nederzetting. De sporen bevinden zich voornamelijk op de hoger gelegen delen van de kronkelwaardafzettingen. Het aardewerk toont aan dat de nederzetting bewoond was gedurende een periode van minimaal 150 jaar. Er is veel botmateriaal gevonden dat voornamelijk bestond uit botmateriaal van rund. Vanwege het hoge percentage jonge runderen en lage percentage sub-adulte runderen wordt aangenomen dat er runderen levend zijn verhandeld vanuit de nederzetting (Van der Jagt 2011, 96-100). De enige directe aanwijzingen voor handel is het geïmporteerde aardewerk dat uit Duitsland afkomstig is. Deze handel impliceert dat er een goede infrastructuur aanwezig moest zijn. De oevers van de Oude Rijn zijn beschoeid bij de nederzetting. De handel zal dus voornamelijk via deze rivier hebben plaatsgevonden (Hemminga & Hamburg 2006, 116-119). In 2009 is door het ADC een hectare van de nederzetting vlakdekkend opgegraven (Afbeelding 3.3). Ook uit dit onderzoek blijkt dat de site vrijwel niet verstoord is. Door dit onderzoek kon een redelijk goed beeld van de bewoning geschetst worden. De bebouwing op de oeverwallen bestaat uit een aantal erven. Deze erven bestaan uit een woonhuis met daarbij enkele bijgebouwen en zijn ingedeeld door middel van stakenrijen en greppels. De ligging langs de Oude Rijn zorgde ervoor dat de bewoners van de nederzetting beschikking hadden over producten uit omliggende regio's. Of de nederzetting zelf een rol speelde in de handel is echter niet aangetoond. Aan de hand van de vondsten is het goed mogelijk dat er (indirecte) handel plaatsvond met de rest van het kustgebied, Engeland en Duitsland. Daarnaast is het zeer goed mogelijk dat de nederzetting bij Oegstgeest contacten had met de nederzetting van Valkenburg De Woerd, die op twee kilometer afstand ligt (Jezeer 2011, 113-114).

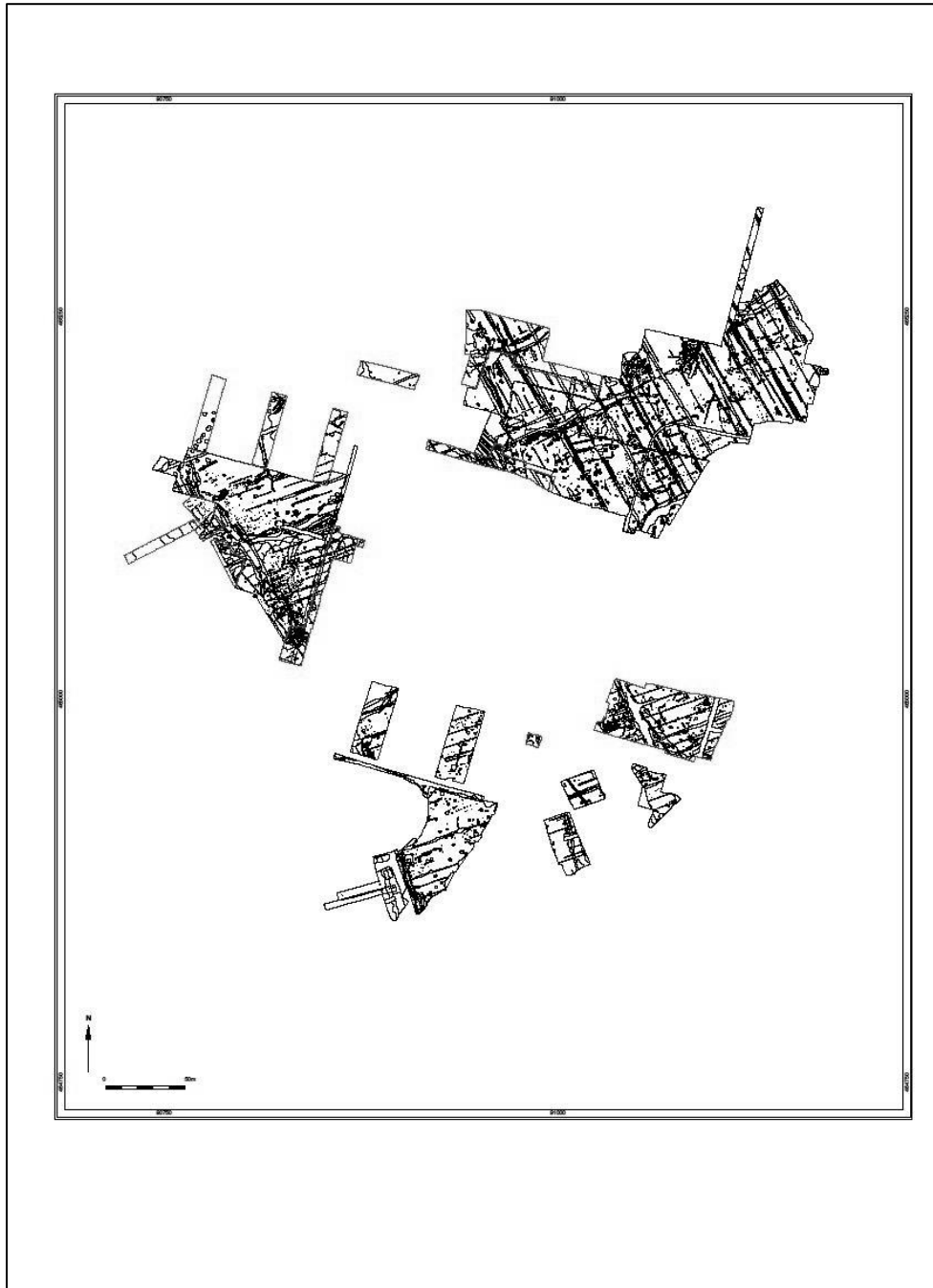

Afbeelding 3.3: Alle sporen kaart van de opgraving van het ADC.

Sinds 2009 wordt in Oegstgeest opgegraven door Universiteit Leiden (Afbeelding 3.4). In de jaren tot en met 2012 zijn grote delen van de nederzetting opgegraven (zie bijlage 1). In de komende jaren zullen de resterende delen van de nederzetting opgegraven worden. De verzamelde gegevens kunnen bijdragen aan onze kennis van de vroegmiddeleeuwse bewoningsgeschiedenis van de regio. Vooral belangrijk is het verzamelen van kennis over de fasering van dynamiek van de bewoning, alsmede het landgebruik, de landinrichting en de landschapsontwikkeling (De Bruin 2011, 4-5).

Datering en fasering

Op basis van alle tot nu toe uitgevoerde onderzoeken kon, door middel van dendrochronologische dateringen en de datering van aardewerk, de bewoning in de 6^e en

Afbeelding 3.4: Alle sporen kaart van de opgravingen tot en met 2012, uitgevoerd door de Universiteit Leiden.

7^e eeuw worden gedateerd. Het aardewerk in het oostelijke deel van de nederzetting bevatte meer randvormen die typerend zijn voor de 6^e eeuw. Op basis daarvan wordt aangenomen dat de bewoning in dit deel wat eerder begon. In de 7^e eeuw wordt zowel in het westelijke als in het oostelijke deel van de nederzetting gewoond. De dendrochronologische dateringen van enkele van de waterputten lopen uiteen van 598 tot 668 ±8 na Chr. Het einde van de bewoning rond 700 valt waarschijnlijk te wijten aan het verleggen of verlanden van de Rijn. In het oostelijk deel van de nederzetting is op basis

van het aardewerk en typologie van gebouwplattegronden een bewoningskern uit de Volle Middeleeuwen (10^e -11^e eeuw) vastgesteld (Dijkstra 2011, 134-136). Het is niet geheel duidelijk waarom er in de Karolingische periode geen bewoning is op dit terrein. Hoewel de verlanding of verlegging van de rivier een verklaring kan zijn is dit waarschijnlijk niet de enige verklaring. In de 10e en 11e eeuw ligt de bewoning ook niet meer langs de Rijn.

Bewoningssporen

De erven die op de kronkelwaardruggen liggen, liggen georiënteerd op de Rijn. Op de erven stonden behalve een woonstalhuis één of meer spiekers en/of schuren. De waterputten komen verspreid over het hele erf voor. Waarschijnlijk was het water in de Rijn te brak om te drinken, dus moest er van waterputten gebruik gemaakt worden. De grens tussen aangrenzende erven bestond uit greppels en/of hekwerken. Met name de stakenrijen zijn vaak fragmentarisch bewaard gebleven vanwege het ondiepe karakter van dit soort sporen. Op de erven werden meestal meerdere kuilen aangetroffen die als afval- of waterkuilen dienst konden doen. De waterkuilen wijzen op het houden van vee, aangenomen dat deze vaak gegraven werden om vee uit te laten drinken. De hoeveelheid kuilen varieert per erf. Daarnaast zijn er ook erven onderscheiden waar meerdere boerderijen na elkaar gebouwd zijn. De erven waren dus langer in gebruik dan de levensduur van een woonstalhuis. Het herkennen van erven binnen de nederzetting in Oegstgeest is buitengewoon lastig, omdat de scheidingen tussen erven slecht bewaard zijn.

Opvallend is het aantreffen van sporen van ambachten langs één van de dwarsgeul die haaks op de Rijn liggen. De vondst van twee schoenleesten wijst op de productie van schoeisel. Daarnaast is ook productie afval aangetroffen van het bewerken van barnsteen en het vervaardigen van glazen kralen (Dijkstra 2011, 136-137). Deze productie, die zeer waarschijnlijk voor de markt bedoeld was, ondersteunt het idee dat de nederzetting bij Oegstgeest een handelsnederzetting was (Dijkstra 2011, 136-139).

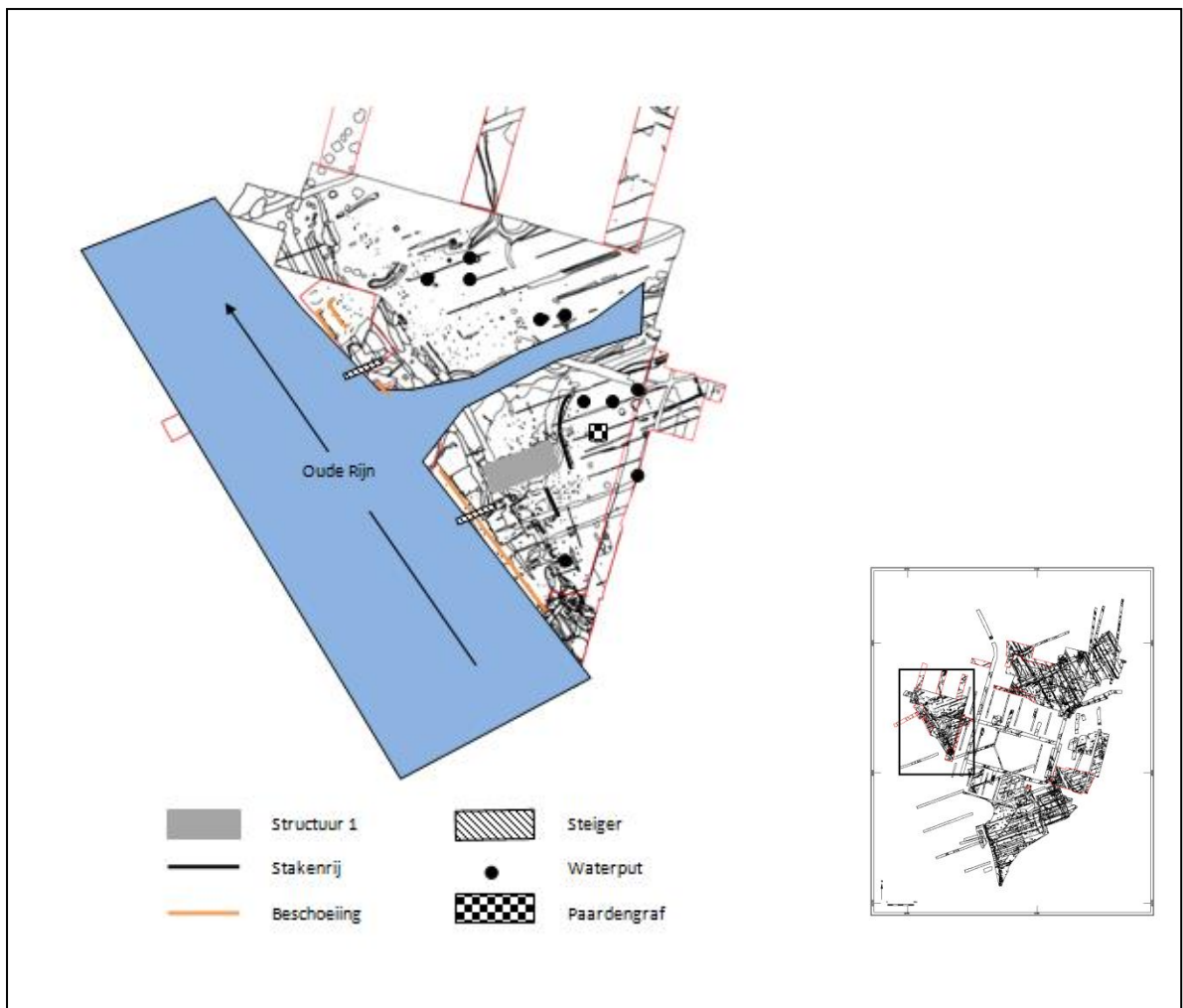
Er ontstaat een beeld van een grote nederzetting met meerdere gelijktijdige woonstalhuizen waar gehandeld werd en goederen geproduceerd werden voor de handel. Niet alleen luxere producten als barnsteen, glas, leer en metaal, maar ook vee voor vlees, wol, leer, etcetera. Tijdens de opgravingscampagne in 2011 werd een gebouwplattegrond gevonden die opvallend dicht bij de oever van de Rijn staat (structuur 1). De functie van deze structuur is onduidelijk maar kan bij dragen aan onze kennis over wat er zich in de

nederzetting afspeelde. In het veld werd het gebouw als mogelijke opslag gebouw gezien. Wat is het gebouw en wat is de functie? Deze vraag zal in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

4. De structuur

4.1 Introductie

In 2011 werd opgegraven in het westelijke deel van de nederzetting (Afbeelding 4.1). De oude Rijnloop lijkt zich licht af te buigen naar het westen. Aan de oever van deze Rijnloop werden beschoeiingen aangetroffen.

Afbeelding 4.1: Het westelijke deel dat in 2011 is opgegraven.

Verder van de oever af werden waterputten, stakenrijen, greppels en resten van palen die duiden op grotere gebouwen aangetroffen. Eén van de meest opvallende structuren was structuur 1 met zeer diepe paalgaten (afbeelding 4.1). Deze structuur stond daarbij relatief

dicht op de oever van de Rijn. Vanwege de locatie en de diepe palen, die erop wijzen dat structuur 1 mogelijk veel gewicht heeft moeten dragen, werd structuur 1 in het veld geïnterpreteerd als opslaggebouw. De vraag is wat de aanwijzingen zijn voor een opslaggebouw of zijn er andere verklaring mogelijk voor de diepe palen.

Afbeelding 4.2: Structuur 1 na couperen in het veld (Foto Facebook pagina opgraving Oegstgeest²).

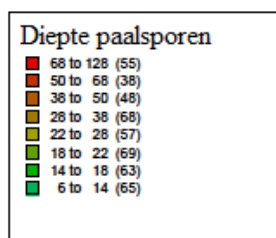
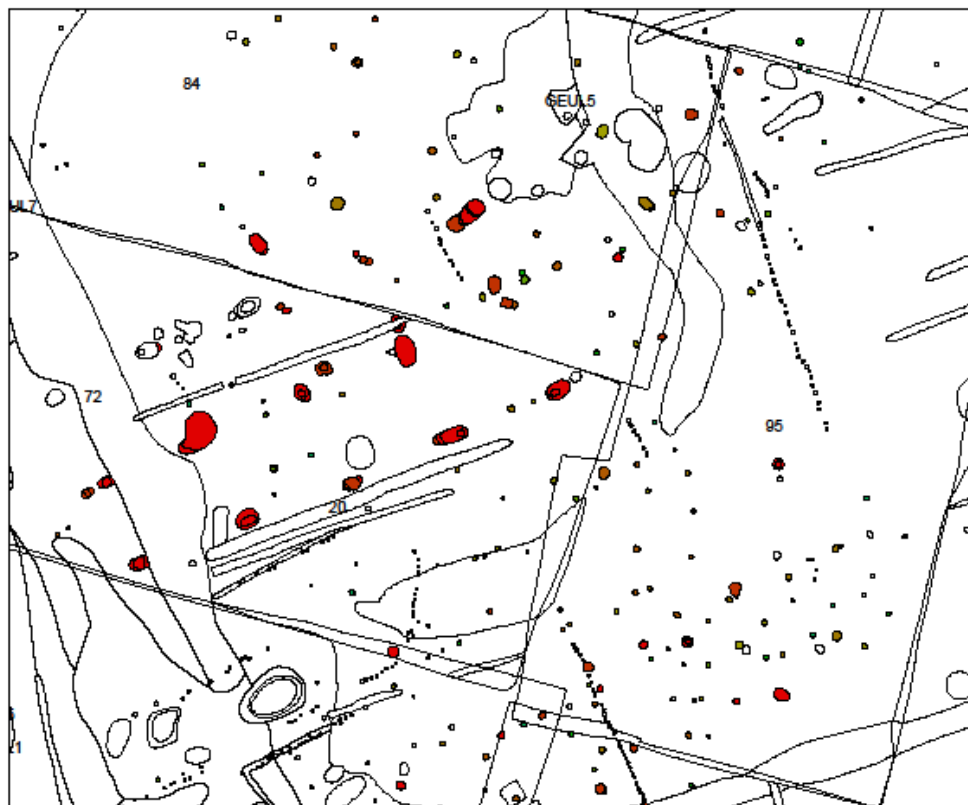
4.2 Structuur 1

Structuur 1 is in het veld herkend in put 72 (zie bijlage 2) en bestaat uit 3 rijen van diep geslagen palen. De aangepunte palen zijn later weer door mensen verwijderd. Aan de zuidwestelijke uiteinde van structuur 1 staat in de middelste rij een dubbele paal. Dit is waarschijnlijk voor extra ondersteuning van het dak of een mogelijke zolder. Er zijn geen

²<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=149659561770893&set=a.145929955477187.32295.145253888878127&type=3&theater>

wandpalen of een greppel aanwezig. Het zou goed mogelijk zijn dat de buitenste rij standers tevens dienst deed als wand. Vanwege het feit dat alle standers recht staan heeft structuur 1 zeer waarschijnlijk een zadeldak gehad. Er zijn geen sporen bewaard van een binnen indeling. Ook waren er in het veld geen ingangen zichtbaar. Dit zou geweten kunnen worden aan de mogelijkheid dat het een paalwoning betreft.

Op basis van de paaldieptes (Afbeelding 4.3) en hoe de paalsporen eruit zien

Afbeelding 4.3: Dieptes van paalsporen werkputten 72, 84 en 95 (Schaal 1:200).

(Afbeelding 4.4) lijkt het dat structuur 1 nog doorloopt in put 84 en 95. De structuur wordt daarmee ongeveer 21 meter lang en ongeveer 6 meter breed. Dit zijn afmetingen die bij een woonstalhuis passen. Echter de locatie doet vermoeden dat structuur 1 een andere functie heeft gehad. Hij ligt namelijk dusdanig dicht op de Rijn dat het een ideale plek zou zijn voor een opslaggebouw, van waar uit ook goederen op schepen geladen konden worden. Ook andere kenmerken pleiten voor een gebouw dat gebruikt is voor de opslag van goederen. Een aantal van de paalsporen bevatten uitgraafkuilen. Het gebouw is dus gesloopt en een deel van de houten standers zijn mee genomen voor hergebruik.

Afbeelding 4.4: Spoor 19 uit put 72 en spoor 2 uit put 84. Allebei behorend tot structuur 1.

Tijdens de opgraving van het ADC werden drie 2-beukige schuren aangetroffen die allen een zeer regelmatig patroon hadden met zeer diepe paalgaten. Deze schuren waren maximaal 10 meter lang (Jezeer 2011, 28-30). Tijdens opgravingen van de Universiteit Leiden zijn meer van dit soort schuren aangetroffen daterend uit de 6^e en 7^e eeuw. Deze schuren varieerden tussen de 7 en 18 meter lengte (Dijkstra 2011, 211).

Het voorkomen van dit soort schuren is niet uitzonderlijk binnen de Merovingische nederzetting. Een opvallend detail is dat in Oegstgeest de paalsporen van woonstalhuizen vaak ondiep lijken te zijn³, terwijl de paalsporen van spiekers en schuren zeer diep lijken te zijn. We kunnen er dus vanuit gaan dat de functie van structuur 1, op basis van de paalsporen en eerdere vondsten van soortgelijke gebouwen in Oegstgeest, een schuur is geweest en gebruikt is voor de opslag van goederen.

³Mondelinge mededeling M. van Zon (ArchOL bv).

Dit soort 2-beukige gebouwen werden lange tijd niet herkend als schuur. De schuren die zich kenmerken door het regelmatige patroon van de palen werden voorheen gedateerd in de 8^e eeuw en aangezien voor woonstalhuizen, als een opvolger van een 1-beukig Merovingisch woonstalhuis uit de laat 7^e eeuw. Door middel van C14 datering werd duidelijk dat de gebouwen konden worden gedateerd van 550-700. Ze zijn dus gelijktijdig met andere Merovingische bebouwing. De functie van dit soort schuren is niet geheel duidelijk. Er kan natuurlijk gedacht worden aan de opslag van (ongedorst) graan. Dit kan ook de diep ingeslagen palen verklaren die zorgden voor een extra grote draagkracht van de schuur. De schuur veronderstelt een overproductie van goederen. Daarnaast kan de schuur ook een functie hebben gehad voor de stalling van vee, echter in geval van structuur 1 is dit niet waarschijnlijk omdat de vloer zeer waarschijnlijk verhoogd was. Aan het einde van de Merovingische periode verdwijnt de 2-beukige schuur uit het opgravingsbeeld. Dit wordt zeer waarschijnlijk veroorzaakt door de opkomst van de gebintenconstructie (Dijkstra 2011, 211-212).

Tijdens opgravingen in Katwijk-Zanderij werden een aantal 2-beukige schuren aangetroffen. Deze schuren zijn van eenzelfde grote als structuur 1 in Oegstgeest. De schuren kenmerken zich door diepe paalsporen. Op basis van de ligging ten opzichte van de woonstalhuizen werd in Katwijk-Zanderij vastgesteld dat ze gelijktijdig zijn. De schuren komen alleen voor ten midden van de jongere nederzettingssporen in het centrale deel van Katwijk-Zanderij. Dit wijst op een datering van 550-700. Ook de regelmatige indeling van deze gebouwen in Katwijk-Zanderij komt overeen met structuur 1 (Dijkstra 2011, 211).

Op basis van het aardewerk (zie hoofdstuk 5), gevonden in en rond de structuur, kan deze gedateerd worden in de 5^e en vroege 6^e eeuw. Het voorkomen van grote hoeveelheden handgevormd aardewerk, de aanwezigheid van late Alzei typen en de afwezigheid van scherven van knikwandpotten in dit deel van de nederzetting duidt erop dat alleen aan het begin van de Merovingische periode bewoning. Er zijn geen sporen van bewoning in de tweede helft van de 6^e en de 7^e eeuw aangetroffen. Klaarblijkelijk veranderden de omstandigheden aan de oever van de Rijn in dit gedeelte dusdanig dat het stuk niet meer geschikt was voor bewoning.

Een verklaring voor het verlaten van dit deel van de nederzetting zou kunnen zijn dat het vernatte in de loop van de 6^e eeuw. Dit zou kunnen verklaren waarom er afzettingen van de Rijn over structuur 1 en omliggende sporen liggen. Hoewel deze

afzettingen niet dateerbaar zijn kan aangenomen worden dat dit stuk al tijdens de bewoningsperiode van de nederzetting met enige regelmaat overstroomde.

4.3 Methode Theuws

In de loop der jaren is er veel verandering opgetreden in hoe huisplattegronden gepubliceerd worden. Er is een duidelijke ontwikkeling aan te wijzen in de afgelopen 50 jaar.

Het eerste voorkomen van de weergave van huisplattegronden is een vrij eenvoudige weergave. Deze weergave bestaat uit een configuratie van vlekken, die paalkuilen voorstellen met soms daarin paalkernen aangegeven. De typologische ontwikkeling van huizen speelde een belangrijke rol en dat heeft dan ook zijn weerslag gehad in de manier van het publiceren van de huisplattegronden. Dit verlangen om de huizen naar typologie in te delen had te maken met de onderzoeksvragen. De onderzoeksvragen waren veelal gericht op de zoektocht naar ‘huislandschappen’. Dit houdt in dat de nadruk in het onderzoek lag op hoe de huizen ontwikkelden. Er wordt voornamelijk gekeken naar de huizen, de rest van het landschap is nog niet van belang. Het landschap bestaat uit de huizen die daarin voorkomen.

De opkomst van de ‘blokjesplattegrond’ laat zien dat er verandering optrad in het denken over de gebouwen. De ‘blokjesplattegrond’ lijkt op de voorgaande plattegronden. Echter door middel van zwarte blokjes werd nu ook de diepte van de sporen weer gegeven. Deze blokjes werden gebruikt omdat men veronderstelde dat de dieptes van de sporen iets over de functie van het gebouw vertelde. De onderzoeksvragen die betrekking hadden tot de gebouwen waren niet alleen meer toegespitst op de typologie, maar ook op de architectuur.

Ondertussen ontstond de ‘technische plattegrond’. Deze heeft niet, zoals de naam wel doet vermoeden, tot doel om technische details weer te geven. Deze weergave bevat zoveel mogelijk gegevens uit de opgraving. Door de grote hoeveelheden informatie die opgenomen werden in de tekening werden ze niet fraai. In deze tekeningen werden de doorsneden van de paalsporen opgenomen zoals deze in het veld gedocumenteerd waren, hoe minuscuul deze ook werden in de publicatie. Er ontstond een bewustzijn over de levenscyclus van het huis. Waarnemingen over het plaatsen, uitgraven en vervangen van palen werden belangrijk. Daarnaast werd de vraagstelling over de omgang met het huis en het erf belangrijk. Een gedetailleerde manier van publiceren werd noodzakelijk, omdat dit

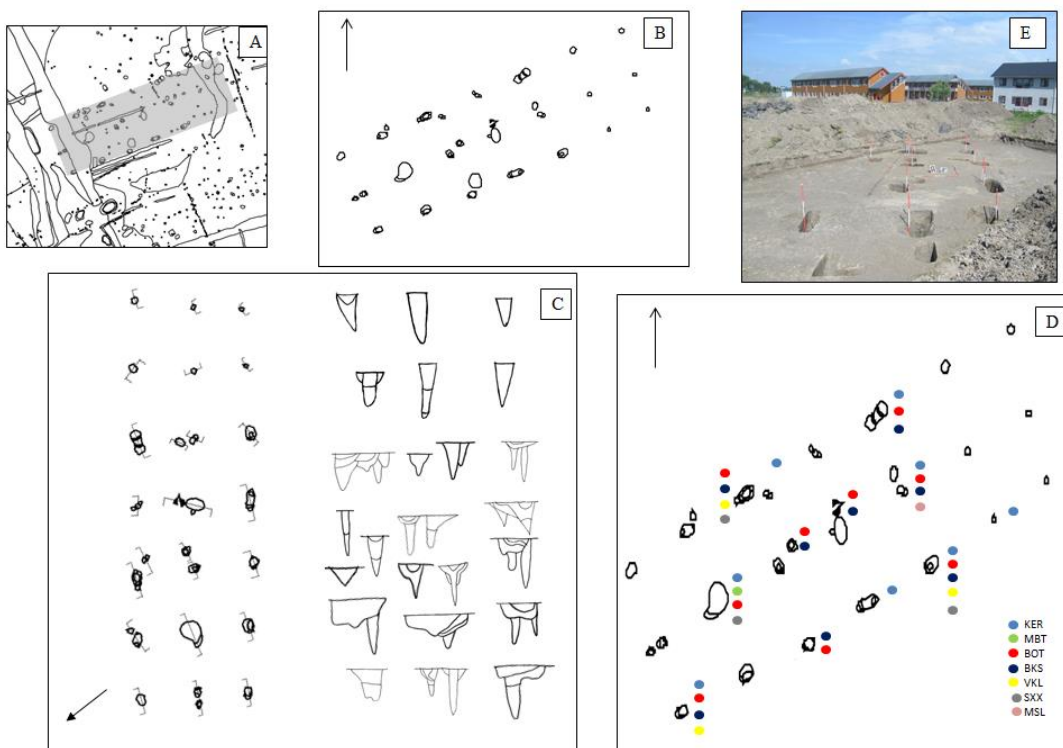
de meeste kennis oplevert. Er ontstond een standaardisatie in de manier van het opgraven van gebouwen. Er zijn schema's opgesteld met de belangrijkste informatie die in het veld verzameld moet worden. Deze schema's hebben betrekking op de mogelijke spreiding van vondstmateriaal, 'keuzemomenten' in de biografie van een gebouw, ontstaan van paalsporen en waarnemingen die bij het onderzoek gedaan worden (zie bijlage 3) (Theuws in voorbereiding).

Frans Theuws stelt: 'In de nabije toekomst is het een taak de vele opgegraven plattegronden zodanig te publiceren dat zij voor verder onderzoek naar de wooncultuur van de rurale middeleeuwse wereld bruikbaar zijn' (Theuws in voorbereiding).

Er moet meer aandacht komen voor de precieze datering van de gebouwen en de vondstspreading binnen de plattegrond. In de huidige publicaties wordt steeds vaker terug gegrepen op de publicatie van (slechts) typeplattegronden. Deze publicaties bevatten daardoor te weinig informatie. Er is geen één op één relatie tussen de materiële cultuur en de specifieke sociale identiteiten. Een cultuur identificeert zich niet per definitie met een materiële cultuur. Een materiële cultuur betekend dus niet dat dit ook een sociale identiteit is. Het is dus maar de vraag of een typologie wel noodzakelijk is. Erven spelen verschillende sociale rollen. Dit zou kunnen leiden tot verschillende invullingen van erven. Daarnaast is de imaginaire wereld belangrijk bij het bouwen. Hetzelfde soort huizen gebouwd door dezelfde mensen kunnen er toch verschillend uit zien. Dus de typologische waarde van gebouwplattegronden is in dit geval niet groot.

Door de opkomst van het denken over individualiteit wordt er in de archeologie anders gekeken naar huizen en erven. Het gaat niet langer om de variaties in typen, maar om variaties binnen de typen. Een ingangspartij, een oriëntatie, of een binnen indeling die net iets afwijkt zorgt er niet meer voor dat een huis buiten een typologie valt. Men moet niet langer verschillende typen maken van elke boerderij die iets afwijkt, maar veel meer kijken naar wat er genormeerd kan worden en wat er van deze norm afwijkt. Huizen zijn namelijk gepersonaliseerd. Er zijn geen twee huizen die gelijk zijn aan elkaar. Dit lijkt in ons oogpunt wellicht irrationeel, maar dit kon vroeger wel eens heel normaal zijn. Het is goed mogelijk dat men met zijn huis liet zien wie hij/zij was (Theuws in voorbereiding). En feitelijk doen we dat tegenwoordig nog steeds door stukken aan ons huis te bouwen, de kozijnen een andere kleur te verven dan de burens, de meubels op een andere plek te zetten, enzovoorts.

Typologisch onderzoek is niet meer het gewenste onderzoek. Door de generalisatie van gebouwen ontstaat vervlakking van de gegevens. Gebouwen kennen juist veel variabiliteit. Frans Theuws stelt dat het veel verstandiger zou zijn om vaste kenmerken van gebouwplattegronden vast te stellen. Er zou relatief eenvoudig een databank gemaakt kunnen worden met alle beschikbare plattegronden die gekoppeld is aan een database waarin belangrijke variabelen zijn opgenomen over het huis. Een databank werkt flexibeler dan een typologische ordening. Daarnaast zou in het veld vooraf de opgravingsstrategie bepaald kunnen worden door de databank te raadplegen. Daarnaast zou er ook een standaardisatie gemaakt kunnen worden voor de publicatie van plattegronden(Theuws in voorbereiding). In afbeelding 4.5 is een verkleinde weergave te zien van hoe deze standaard publicatie er uit zou moeten zien. Structuur 1 is hiervoor gebruikt (zie ook bijlage 4 voor volledige grootte).

Afbeelding 4.5: Standaardisatie publicatie plattegronden met daarin een alle-sporenkaart (A) (Schaal 1:550), de sporen die bij de plattegrond horen (B) (Schaal 1:400), een technische tekening (C) (Schaal 1:300), een kaartje met de spreiding van het vondstmateriaal (D) (Schaal 1:300) en een foto of andere informatie (E).

In deze standaard publicatie methode worden er een aantal dingen opgenomen. In kader A staat een uitsnede van de alle-sporenkaart. Hierin wordt een aanduiding gegeven welke

omvang het gebouw vermoedelijk had. Daarnaast is in kader B een weergave van de sporen die tot het gebouw zijn gerekend. In kader C is een ‘technische tekening’ weer gegeven. Hierin staat naast de plattegrond een weergave van alle doorsneden van de sporen. In kader D is de spreiding van het vondstmateriaal in de plattegrond weer gegeven. Verder kan er in kader E een foto of andere additionele informatie weergegeven worden. Het is ook nog mogelijk om een kader F bij te voegen met de weergave van eventuele bijzondere vondsten (Theuws in voorbereiding).

In deze scriptie is een voorbeeld gemaakt van hoe de publicatie van structuur 1 eruit zou moeten zien. Hoewel een dergelijke databank nog niet bestaat zou dit in de toekomst toch aan te bevelen zijn. Er wordt meer kennis vergaard en er wordt wellicht beter nagedacht over de opgraafstrategie. Echter, dit idee is nog maar net ontstaan. Daardoor kan het nog wel een aantal jaren duren voor dit daadwerkelijk toegepast kan worden. Desalniettemin zal er ergens aangevangen moeten worden met deze databank, wellicht een idee om een aantal studenten dit te laten doen?

4.4 Overige sporen

Er is een verscheidenheid aan sporen aangetroffen tijdens de opgravingen in 2011 in Oegstgeest. Afbeelding 4.1 laat de opvallende positie van structuur 1 zien. De structuur ligt dicht langs de oude loop van de Rijn. Een ideale positie om als eventuele opslag te dienen voor goederen die verhandeld werden in de nederzetting. Vlak bij de structuur zijn de resten van een steiger aangetroffen. Tijdens de opgraving zijn veelvuldig beschoeiingen aangetroffen, die de oever van de Rijn beschermden tegen erosie en dergelijke. Er zijn nog geen dendrochronologische dateringen beschikbaar voor het hout van de steiger en de beschoeiingen. Hierdoor kan nog niets gezegd worden over de mogelijke gelijktijdigheid met structuur 1 waren of niet. Vanuit een handelsoogpunt zou dit wel een ideale plek zijn voor een steiger waar boten konden afmeren en goederen (af)geladen konden worden. Ten oosten van structuur 1 is een huis van het Katwijk type opgegraven. De in de omgeving van structuur 1 aangetroffen waterputten lagen ten oosten van de gebogen stakenrij, dus behorend bij het Katwijk-huis. Mogelijk is structuur 1 een bijgebouw van het Katwijk-huis. Een relatie hiertussen kan echter (nog) niet worden aangetoond.

5. Aardewerk

5.1 Introductie

Aardewerk leent zich goed voor dateringen. Er is relatief veel bekend over de typologische ontwikkelingen in het aardewerk. In dit hoofdstuk komt het aardewerk aan bod dat gevonden is in de werkputten 72, 76, 84, 85 en 95. Voor deze scriptie is niet alleen het aardewerk uit structuur 1 gedetermineerd, maar ook het aardewerk uit de omliggende werkputten. Dit is gedaan om structuur 1 in een breder kader te plaatsen. Tegelijkertijd levert dit een probleem op, omdat de erven in Oegstgeest slecht te onderscheiden zijn. In totaal zijn 405 fragmenten uit de geselecteerde werkputten gedetermineerd. In totaal betreft het 119 fragmenten gedraaid aardewerk en 244 fragmenten handgevormd aardewerk. De fragmenten zijn ingedeeld per soort fragment: randfragment (60), bodemfragment (19), wandfragment (281) en oorfragment (1).

5.2 Baksels

Tijdens het determineren is het aardewerk verdeeld in groepen op basis van een aantal kenmerken. Allereerst is onderscheid gemaakt in de maakwijze van het aardewerk: met de hand gevormd of op de draaischijf. Daarna is gekeken naar het bakproces. Is het aardewerk reducerend of oxiderend gebakken? Soms is het aardewerk zowel oxiderend als reducerend gebakken. Bij deze gevallen gaf de buitenste laag de doorslag, omdat dit het laatste zuurstofgehalte weer geeft waaraan het aardewerk was blootgesteld. Verder is er nog onderscheid gemaakt bij het gedraaide aardewerk in hardheid en magering. Voor oxiderend gedraaide baksels is de volgende tabel gebruikt (tabel 5.1):

Magering/hardheid	Zacht	Middel	Hard
Gladwandig	-	-	-
Fijn ruwwandig	7	5	7
Middel ruwwandig	15	7	17
Grof ruwwandig	3	2	2

Tabel 5.1: Merovingische gedraaide baksels, oxiderend gebakken

Voor de reducerend gedraaide baksels is ook een tabel gemaakt (tabel 5.2). Voor het handgevormde aardewerk is alleen onderscheid gemaakt tussen oxiderend en reducerend gebakken aardewerk. Er is geen onderscheid gemaakt in hardheid en magering, omdat handgevormd aardewerk vrijwel altijd zacht gebakken en grof gemagerd is. Naast het onderscheid op hardheid en magering is ook van alle fragmenten aardewerk de kleur van het baksel beschreven.

Magering/hardheid	Zacht	Middel	Hard
Gladwandig	-	-	-
Fijn ruwwandig	-	-	-
Middel ruwwandig	1	1	46
Grof ruwwandig	3	1	2

Tabel 5.2: Merovingische gedraaide baksels, reducerend gebakken

5.3 Datering

Er vallen een aantal dingen op aan het aardewerkcomplex in de geselecteerde werkputten. Het gedraaide aardewerk maakt maar 32,8% uit van dit vondstcomplex tegen 67,2%

handgevormd aardewerk. In vroegmiddeleeuwse context is vaak het grootste gedeelte van het aardewerk gedraaid. Tijdens onderzoek in 2004 was het gedraaide aardewerk met 93% veruit de grootste groep (Hamburg 2006, 53) In 2009 was dit zelfs 95% (Jezeer 2011, 46). Voor gedraaid en handgevormd aardewerk uit de Merovingische periode bestaat geen algemeen gebruikte typologie (Jezeer 2011, 46-53). Inmiddels wordt er hard gewerkt aan een algemene typologie voor zowel handgevormd als gedraaid aardewerk.

Binnen dit aardewerk complex komen veel handgevormde randfragmenten voor die van het zogenaamde type G7 pot afkomstig zijn (zie bijlage 5). Duidelijke voorbeelden van deze pot binnen dit complex zijn 619/3 en 193/17 (zie bijlage 5). Deze vorm wordt in het noorden van Nederland gedateerd in de 4^e en 5^e eeuw. (Nieuwhof in voorbereiding). Het is niet ondenkbaar dat deze vorm pot rond de zelfde tijd in West-Nederland werd geïntroduceerd. Dit wordt ondersteunt door randfragment 240/27 (Afbeelding 5.1) die een aangezet oor heeft dat vroeg in de vroege middeleeuwen gedateerd kan worden (zie bijlage 5).

Daarnaast wordt deze datering ook deels ondersteunt door het gedraaide aardewerk. De randfragmenten zijn grotendeels te dateren aan het begin van de Merovingische periode. Frank van Spelde heeft een typologie opgesteld voor de randtypes van tonpotten; zo zijn de randtypes A1 en C1 te dateren tussen 450 en 600 (Van Spelde 2011, 101-102). De enige typen die later te dateren zijn de F1 randen die tussen 610 en 800 te plaatsen zijn.

Echter, de afwezigheid van bepaalde types aardewerk kan ook bijdragen aan de datering. Zo is de afwezigheid van knikwandpotten zeer opvallend. De knikwandpotten komen vanaf het einde van de 5^e- begin 6^e eeuw voor. Verder is ook geen aardewerk aangetroffen dat gedateerd kan worden rond het einde van de Merovingische periode. Baksels uit Mayen en Badorf, die opkomen aan het einde van de Merovingische periode, zijn geheel afwezig (Bult 2012, 2-9).

5.4 Aardewerk uit structuur 1

In de sporen die deel uitmaken van structuur 1 is weinig aardewerk aangetroffen. Er zijn een aantal randfragmenten gevonden die goed dateerbaar zijn.

In totaal zijn vijftientig scherven gevonden in structuur 1. De scherven bestaan uit drie randfragmenten, één bodemfragment en eenentwintig wand fragmenten. Twaalf scherven zijn van gedraaid aardewerk en de overige dertien scherven zijn handgevormd. Ook binnen structuur 1 is de meerderheid, zij het een kleine meerderheid, handgevormd aardewerk, hoewel de aantallen te klein zijn om onderbouwde uitspraken te doen

Voor de datering van structuur 1 moeten we kijken naar de randfragmenten die gevonden zijn. In structuur 1 zijn drie randtypen gevonden. Het gaat om drie verschillende typen randen. De eerste is een handgevormde rand van het type G2. De tweede is een handgevormde rand die niet goed te definiëren was maar waarschijnlijk tot

het type G7 behoort. De laatste rand is een gedraaide rand van het type F1. Alle drie de randtypen laten een datering zien van rond 550. Echter, de scherven gevonden in structuur 1 zijn afkomstig uit de uitgraafkuilen van de palen. Het is goed mogelijk dat dit aardewerk opspit is. Daarom is er geen sluitende datering te geven op basis van het aardewerk.

Het bepalen van een functie van een gebouw op basis van aardewerk is zeer lastig. Daarbij komt dat voor het bepalen van een functie van structuur 1 te weinig aardewerk is gevonden. De functie zal dus alleen maar gebaseerd (kunnen) worden op basis van de sporen zoals beschreven in hoofdstuk 4. Daarnaast is het ook niet mogelijk om binnen het tijdsbestek van deze scriptie aardewerk te determineren uit de overige sporen rond structuur 1. Dit zou goed binnen een vervolgonderzoek passen.

6. Conclusie

Sinds 1992 wordt er onderzoek gedaan in Oegstgeest naar een nederzetting uit de Merovingische periode. Tijdens opgravingswerkzaamheden in 2011 werd een structuur opgegraven waarvan niet duidelijk is wat de functie en datering van dit gebouw is. Deze structuur 1 staat zeer dicht op de oever van de Oude Rijn waar de nederzetting langs gelegen is. De nederzetting ligt op een zeer gunstige plaats in het handelsnetwerk. Er zijn dan ook sporen gevonden die duiden op de productie van goederen en de handel in goederen.

De onderzoeksvraag was: Wat is de datering en functie van structuur 1? Structuur 1 dateert tussen 550 en 700 en is een schuur waarin goederen opgeslagen werden.

Structuur 1 kon niet gedateerd worden op basis van het aardewerk. Dit komt omdat het aardewerk in de uitgraafkuilen van de palen is gevonden. Mogelijk is dit aardewerk opgespit. Het aardewerk uit dit gedeelte van de nederzetting lijkt wel relatief vroeg te zijn. Op basis van parallellen in Katwijk-Zanderij kan de structuur gedateerd worden tussen 550 en 700. Structuur 1 heeft als schuur gefungeerd. In de schuur werden spullen opgeslagen, mogelijk voor de handel. Dit is vastgesteld op basis van de locatie van de structuur en de diepte van de sporen. Op basis van het aardewerk kon er geen functie aan structuur 1 toegeschreven worden.

Eén van de doelen van dit onderzoek om de methode van Frans Theuws toe te passen op deze structuur. Dit heeft geleid tot een overzicht dat geschikt is voor publicatie. De methode van Frans Theuws zorgt ervoor dat de beschrijving en publicatie van plattegronden eenduidiger wordt. Hoewel de methode nog in ontwikkeling is, is het toch aan te raden om deze toe te gaan passen. Op deze manier wordt er namelijk meer kennis gepubliceerd. Het is aan te raden om de methode toe te gaan passen op de gebouwstructuren die zijn gevonden in Oegstgeest. De publicatie van deze opgraving wordt daardoor eenduidiger en duidelijker. Ook kan dit een aanzet zijn om de methode van Frans Theuws op grotere schaal toe te passen.

Over de datering van de overige sporen kan niks gezegd worden, omdat er binnen deze scriptie niet genoeg ruimte was om het aardewerk uit deze sporen uitgebreid te determineren. Wel is het aardewerk uit de geselecteerde werkputten relatief vroeg.

Dit wordt voornamelijk ondersteunt door de late Alzei typen en de afwezigheid van knikwandpotten. Dit gedeelte van de nederzetting lijkt in de 7^e eeuw onbewoond te zijn. Een verklaring hiervoor zou de mogelijke vernatting van het terrein kunnen zijn.

De erfindelingen in Oegstgeest zijn zeer slecht herkenbaar. Ook in dit geval is er geen erfindeling te onderscheiden. Gedetailleerder onderzoek naar de relatie tussen de sporen rond structuur 1 zou passen bij een vervolg onderzoek.

Samenvatting

In deze scriptie wordt onderzoek gedaan naar een structuur die gevonden is in 2011 bij opgravingswerkzaamheden nabij Oegstgeest. De structuur staat op de oever van de Oude Rijn en dateert uit de Merovingische periode. De structuur dateert rond 550 en is relatief vroeg voor deze nederzetting. Het gaat zeer waarschijnlijk om een gebouw dat is gebruikt om goederen op te slaan. Mogelijk ook goederen die bestemd waren voor de handel. Dit is gebaseerd op de diepte van de paalsporen, die zeer diep zijn. Dit is in Oegstgeest vaak een aanwijzing voor spiekers en schuren. Het gedeelte van de nederzetting waar de structuur staat lijkt in zijn geheel vroeg te zijn. Aardewerk uit de 7^e eeuw lijkt afwezig te zijn. Een verklaring hiervoor kan zijn dat dit deel van de nederzetting te nat werd in de 7^e eeuw om nog langer te gebruiken. De sporen rond de structuur, met name de steigers, duiden ook op handel in dit gedeelte van de nederzetting. Ook is er gekeken naar de methode die Frans Theuws aanraadt om te gebruiken voor de publicatie van plattegronden. Hoewel deze methode relatief nieuw is zou dit een goede methode zijn voor het publiceren van plattegronden.

Summary

In this thesis research is carried out on a structure found in 2011 at an excavation near Oegstgeest. The structure is on the bank of the Oude Rijn and dates from the Merovingian period. The structure dates from around 550 and is relatively early for this settlement. It is good possible that the building was used to store goods. Possibly these goods we're intended for trading. This is based on the depth of the pole holes, which are very deep. In Oegstgeest this is often a clue pointing to shed's. The part of the settlement the structure is in seems to be early. Pottery from the 7th century seems to be absent. An explanation could be that this part of the settlement became too wet to live on in the 7th century. The traces around the structure, and in particular the landings, seem to confirm trading in this part of the settlement. Also in this thesis a critical view on the method Frans Theuws was given. This method used for the publication of plans should be used in the future.

Lijst van afkortingen

ARCHIS	Archeologisch Informatie Systeem
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ADC	Archeologisch Diensten Centrum
ArchOL	Archeologisch Onderzoek Leiden
BROB	Berichten van de Rijkstienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek

Referenties

- Bachrach, B. S., 1972. *Merovingian military organization 481-751*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bazelmans, J. 1992-1998 (2000). 'Het laat-Romeins bewoningsstelsel in het Nederlands kustgebied en het voortbestaan van de Friezenaam', Jaarverslagen van de vereniging voor Terpenonderzoek 76-82, 14-75.
- Berendsen, H.J.A & Stouthamer, E., 2001, *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta*, Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Boer, A. de, & Heijden, F.J.G. van der, 2003, *Oegstgeest-Rijnfront, inventariserend archeologisch onderzoek: bureau onderzoek en IVO-fase 1 en 2*, ADC-rapport 184, Bunschoten.
- Bult, E. J., 2012, *Syllabus Middeleeuws en Postmiddeleeuws aardewerk*, Leiden.
- Bruin, J. de, 2010, *Draaiboek voor de opgraving in Oegstgeest-Bio Science Park*, Leiden.
- Dijkstra, M.F.P., 2011. *Rondom de mondingen van Rijn en Maas. Zuid-Holland, in het bijzonder het Rijnmondgebied, tussen de 3^e en 9^e eeuw*, Amsterdam: Sidestone Press.
- Gerrets, D.A., 2010. *Op de grens van land en water. Dynamiek van landschap en samenleving in Frisia gedurende Romeinse tijd en de Volksverhuizingstijd*, Groningen (dissertatie Rijksuniversiteit Groningen).
- Groenman-van Waateringe, W., 1983. *The disastrous effect of the Roman occupation*, in: Brandt, R. & Slofstra, J. (eds.), *Roman and native in the Low Countries*, Oxford (BAR Int. Ser. 184), 147-157.
- Heeringen, R. M. van, 1989. *The Iron Age in the Western Netherlands V: Synthesis*, BROB, 157-255.

Hemminga, M. & T. Hamburg, 2006. *Een merovingische nederzetting op de oever van de Oude Rijn*, Archol rapport 69, Leiden.

Jagt, I. M. M. van der, 2011. *Archeozoölogisch onderzoek*, in Jezeer, W., 2011. *Een Merovingische nederzetting aan de monding van de Rijn*, ADC rapport 2054, Amersfoort.

Jezeer, W., 2011. *Een Merovingische nederzetting aan de monding van de Rijn*, ADC rapport 2054, Amersfoort.

Londen, H. van, 2006. *Midden-Delfland. The Roman native landscape past and present*, Amsterdam (proefschrift Universiteit van Amsterdam).

Nichols, G., 2009. *Sedimentology and Stratigraphy*, West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Nieuwhof, A., in voorbereiding. *Ezinge in the Migration Period*.

Spelde, F. J. van, 2012. *Merovingische tonpotten in West-Nederland*, Leiden (BA scriptie).

Theuws, F., in voorbereiding. *Vroegmiddeleeuwse huisplattegronden uit Zuid-Nederland en hun weergave*.

Lijst van afbeeldingen

Omslag:

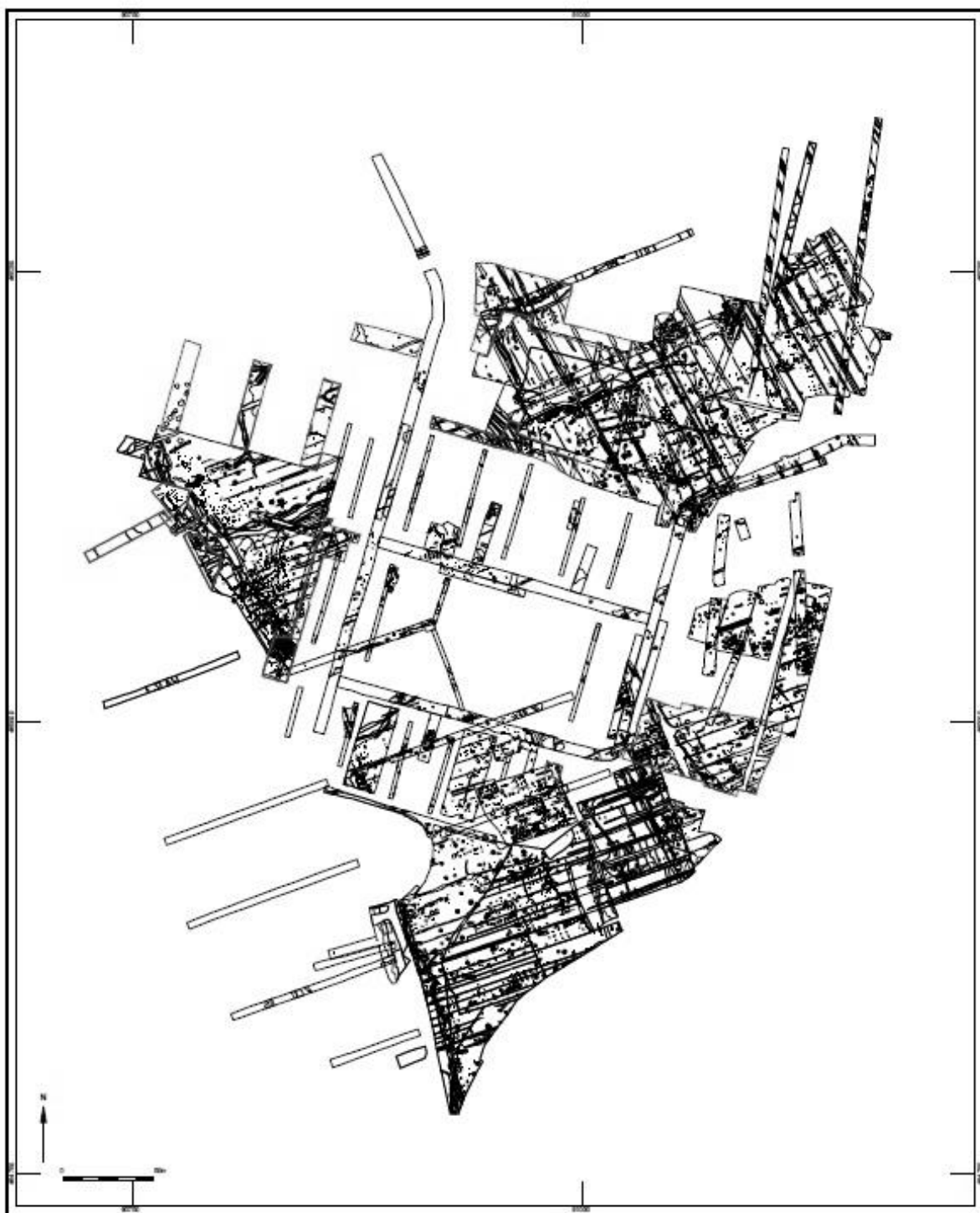
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=149659561770893&set=a.145929955477187.32295.145253888878127&type=3&theater>

Afbeelding 1.1: Locatie opgraving (https://maps.google.nl/?hl=nl)	6
Afbeelding 2.1: Kaartje (A) en doorsnede (B) van een meanderende rivier (Naar: Berendsen en Stouthamer, 2001, 03.04a/b).	13
Afbeelding 3.1: Overzicht van de vindplaatsen aangemerkt door het ADC (de Boer & van der Heijden, 2003, afb. 9).	16
Afbeelding 3.2: Alle sporenkaart van het IVO en DO uitgevoerd door ArchOL bv.	17
Afbeelding 3.3: Alle sporen kaart van de opgraving van het ADC.	19
Afbeelding 3.4: Alle sporen kaart van de opgravingen tot en met 2012, uitgevoerd door de Universiteit Leiden.	20
Afbeelding 4.1: Het westelijke deel dat in 2011 is opgegraven.	23
Afbeelding 4.2: Structuur 1 na couperen in het veld (https://www.facebook.com/photo.php?fbid=149659561770893&set=a.145929955477187.32295.145253888878127&type=3&theater).	24
Afbeelding 4.3: Dieptes van paalsporen werkputten 72, 84 en 95 (Schaal 1:200)	25
Afbeelding 4.4: Spoor 19 uit put 72 en spoor 2 uit put 84. Allebei behorend tot structuur 1.	26
Afbeelding 4.5: Standaardisatie publicatie plattegronden met daarin een alle-sporenkaart (A) (Schaal 1:550), de sporen die bij de plattegrond horen (B) (Schaal 1:400), een technische tekening (C) (Schaal 1:300), een kaartje met de spreiding van het vondstmateriaal (D) (Schaal 1:300) en een foto of andere informatie (E).	30
Afbeelding 5.1: Randfragment handgevormd aardewerk met oor.	33

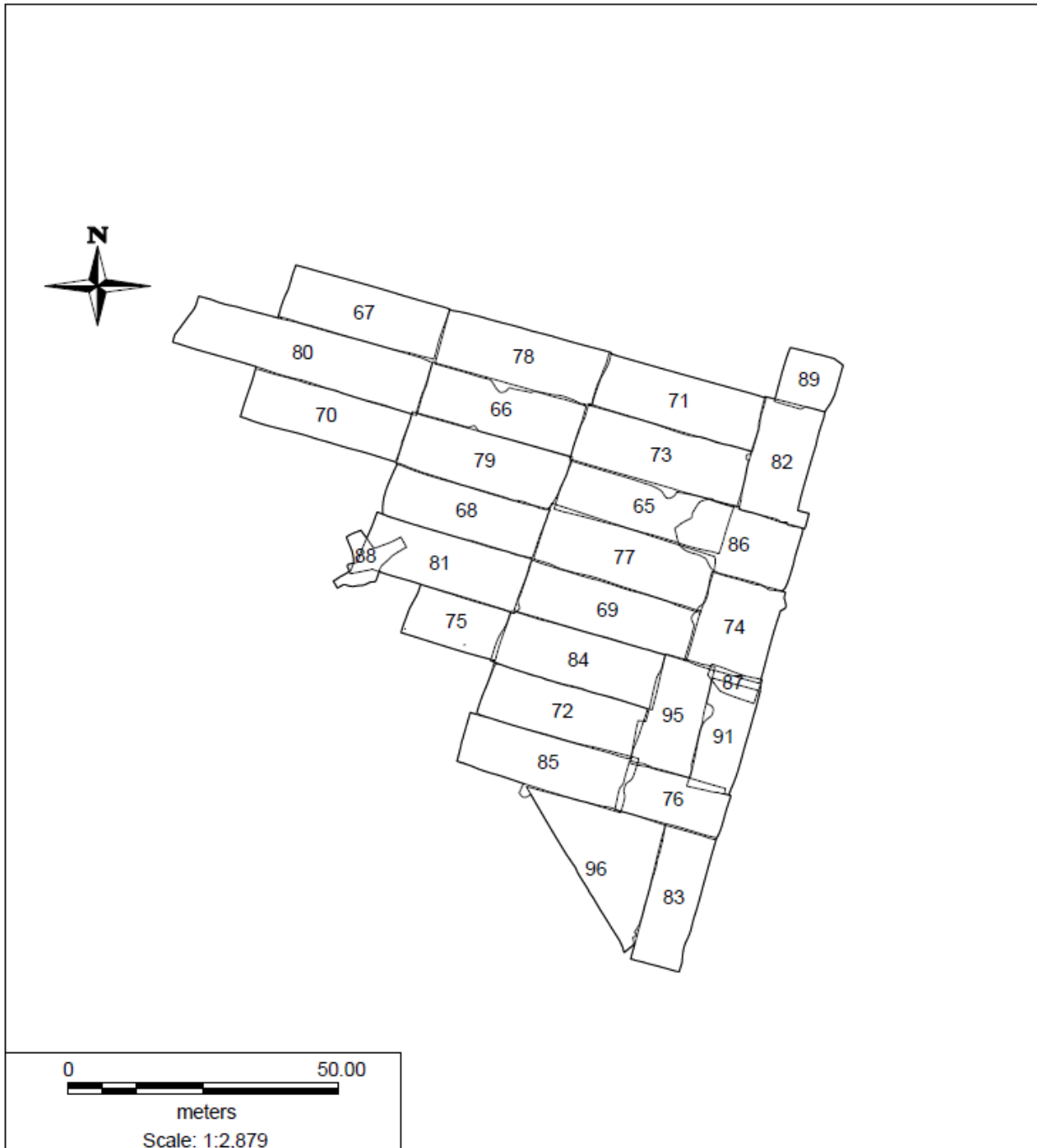
Lijst van tabellen

Tabel 5.1: Merovingische gedraaide baksels, oxiderend gebakken.	32
Tabel 5.2: Merovingische gedraaide baksels, reducerend gebakken.	33

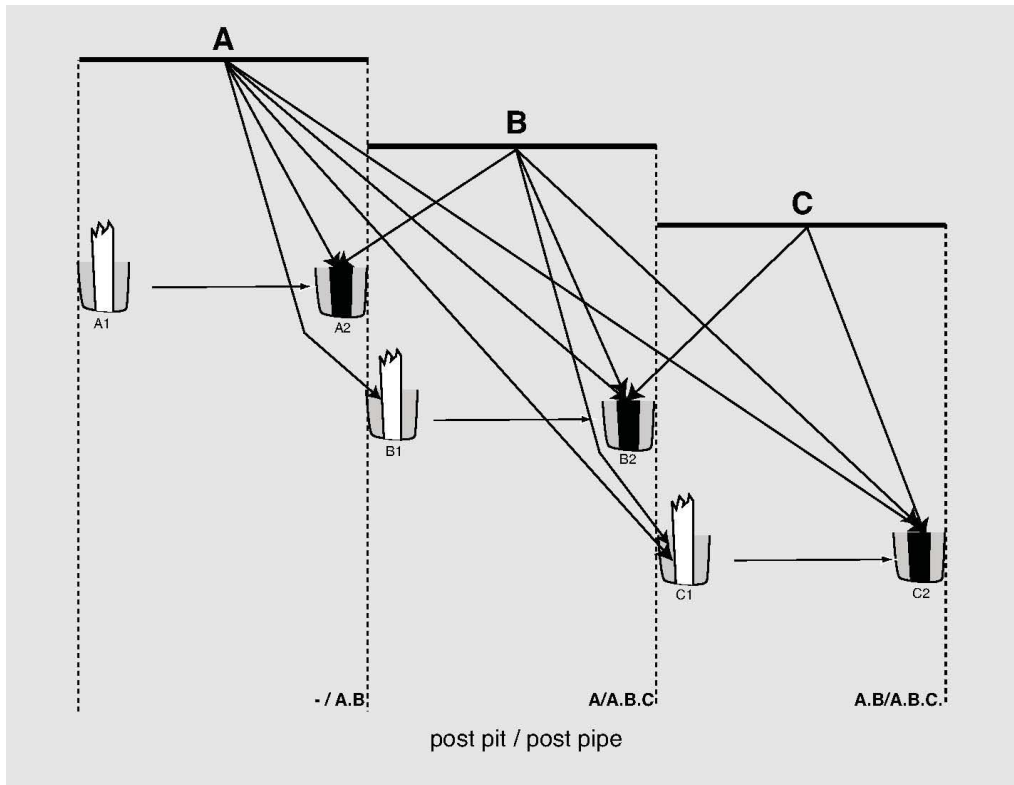
Bijlage 1: Alle sporen kaart van de opgraving in Oegstgeest tot en met 2012.

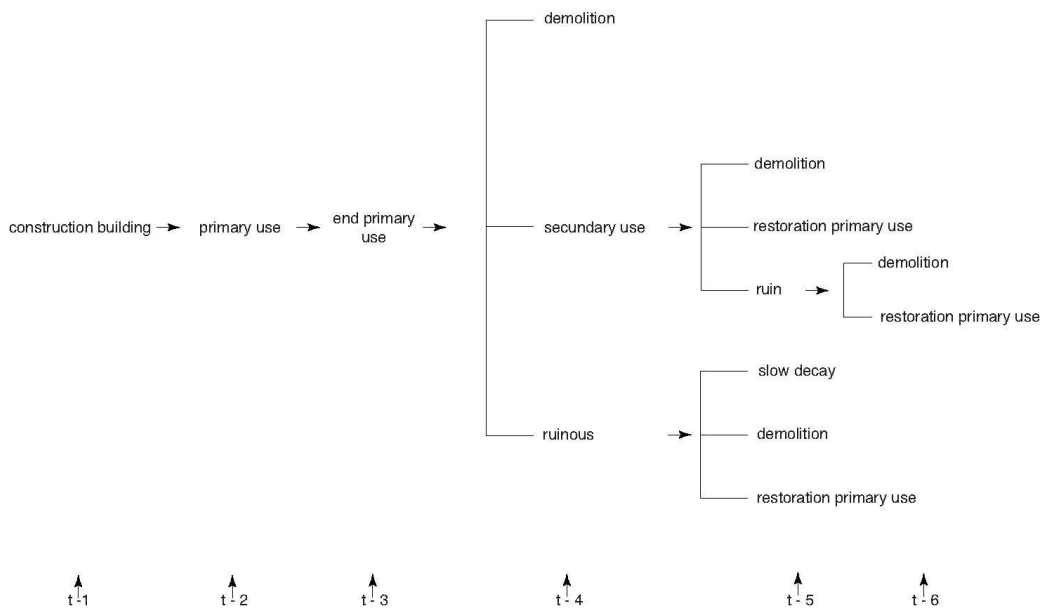
Bijlage 2. Overzicht van de in 2011 opgegraven putten.

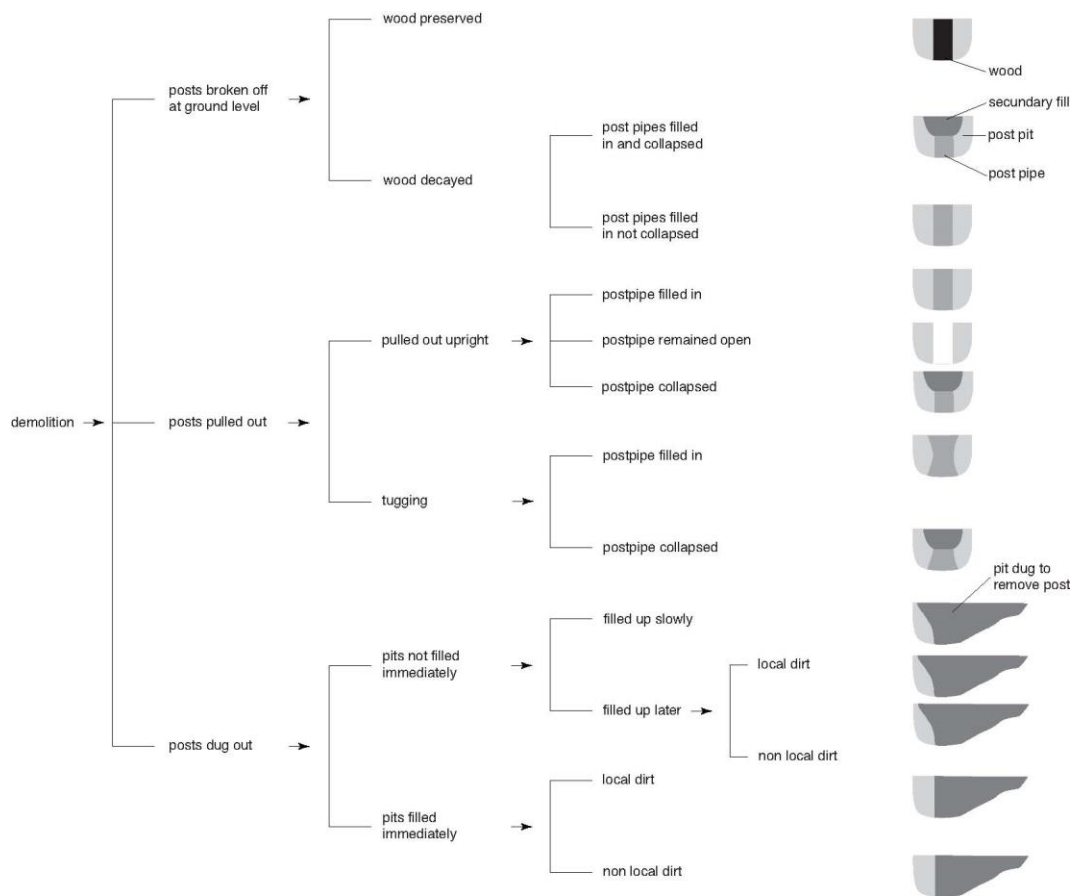
Bijlage 3: Schema's met betrekking tot het beschrijven van plattegronden. Allen naar: Theuws, in voorbereiding.

Mogelijke vondstverspreiding binnen paalsporen. A1-C1 zijn de palen bij de bouw en A2-C2 zijn de palen bij afbraak. De pijlen geven aan waar de vondsten terecht kunnen komen.

Keuzemomenten in de 'levensbiografie' van een gebouw.

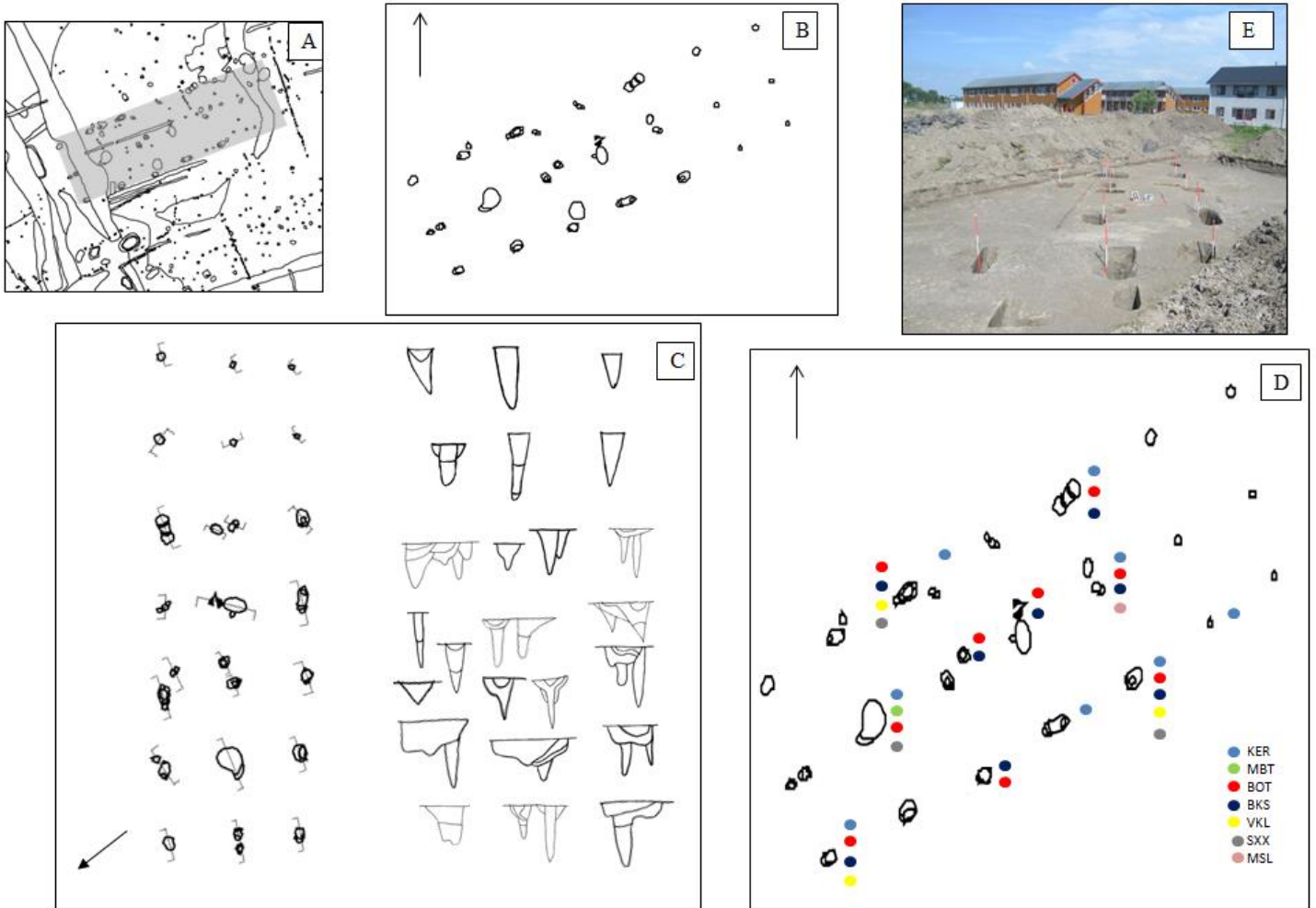

Schema met de variaties die kunnen ontstaan bij de vorming van een paalspoor.

Universiteit van Amsterdam Amsterdams Archeologisch Centrum		Waarnemingen bouwplattegrond Opgraving: Gebouw #:
Nr	omschrijving	waarneming
1	grootste lengte gebouw	
2	grootste breedte gebouw	
3	lengte kern	
4	grootste breedte kern	
5	grootste breedte gebint	
6	kleinste breedte gebint	
7	grootste afstand tussen staanders	
8	kleinste afstand tussen staanders	
9	breedte travee 1 langs middenas W-O of N-Z	
10	breedte travee 2 langs middenas W-O of N-Z	
11	breedte travee 3 langs middenas W-O of N-Z	
12	breedte travee 4 langs middenas W-O of N-Z	
13	breedte travee 5 langs middenas W-O of N-Z	
14	breedte travee 6 langs middenas W-O of N-Z	
15	breedte buitenstijlruimte noord (west)	
16	breedte buitenstijlruimte zuid (oost)	
17	breedte korte wand west (noord)	
18	breedte korte wand oost (zuid)	
19	gem. diepte paalkuilen kern in cm	
20	gem. diameter paalkuilen kern in cm	
21	paalkuilindex	0
22	gem. NAP hoogte	
23	helling en richting neerwaards	
24	oriëntatie	
25	een-, twee- drie-, vierbeukig	
26	aantal gebinten	
27	gem. dikte palen van de kern	
28	vorm palen van de kern	
29	staanders rechte of gebogen lijn	
30	wandpalen aan- of afwezig?	
31	palen M en N aanwezig?	
32	paal P aanwezig?	
33	haard aangetroffen?	
34	andere kuilen in de plattegrond?	
35	vloeroppervlak kern in m2	
36	vloeroppervlak geheel in m2	
37	beschrijver	

Lijst met waarnemingen die vastgesteld kunnen worden bij onderzoek.

Bijlage 4: Structuur 1 in publicatie vorm naar de methode van Frans Theuws.

Structuur 1. Schaal A: 1:500; B: 1:350; C: 1:200; D: 1:200; E: overzichtsfoto structuur 1 in put 72.

Bijlage 5: Overzicht van alle aardewerk randen uit de geselecteerde werkputten.

